

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
2023-YL-073

**TÜRKİYE’DE EKONOMİK FAKTÖRLERİN GENEL
MUTLULUK DÜZEYİNE ETKİSİ**

Ömer Eren SARI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Şansel ÖZPINAR

AYDIN-2023

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2023

Ömer Eren SARI

ÖZET

TÜRKİYE’DE EKONOMİK FAKTÖRLERİN GENEL MUTLULUK DÜZEYİNE ETKİSİ

Ömer Eren SARI

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şansel ÖZPINAR

2023, XV + 74 sayfa

Mutluluk, yüzyıllardır filozoflar tarafından tartışılan ve psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan incelenen bir konudur. İktisatçılar, mutluluğun yaşam standartlarındaki iyileşmeyle paralel olduğunu düşünmektedir. Fakat mutluluğun kaynağının sadece ekonomik olmadığı ve birçok psikolojik faktörün de etkili olduğu düşünülmektedir. Mutluluk ekonomisi çalışmalarında, bir ülkenin/bireyin yaşam memnuniyeti ölçülürken, objektif ekonomik değişkenlerin yanı sıra birçok psikolojik faktörün de etkili olduğu görülmektedir. Son yıllarda ekonomi alanında mutluluk kavramı önem kazanmıştır. Araştırmalar, mutlu insanların daha çok kazandıklarını ve işlerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Ancak mutluluğun kaynağı tartışmalıdır. İktisatçılar, mutluluğun yaşam standartlarındaki iyileşme ile paralel olduğunu düşünmektedir. Son zamanlarda, mutluluk kavramı ekonomik çalışmalar için giderek önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin tüketim ve satın alma aktiviteleri, önyargıları, eğilimleri ve duyguları gibi psikolojik faktörler davranışsal ekonominin ilgi alanına girmiştir. Bu çalışmada toplumsal mutluluk konusunda, toplumsal memnuniyet, yaşam memnuniyeti ve bireysel mutluluk bileşenleri incelenmiştir. Ayrıca, sosyo-ekonomik göstergelerin bireyin mutluluğu ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, milli gelir düzeyine göre mutluluk algısının toplumsal düzeyde yansımaları ve ekonomik değişkenlerin incelenmiştir. Araştırmalar, mutlu insanların daha çok kazandıklarını ve işlerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Mutluluk ekonomisi çalışmalarında ise ülkenin/bireyin yaşam memnuniyetleri ölçerken objektif iktisadi değişkenler dışında birçok değişkenin etkili olduğu görülmektedir. Cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, cinsiyet ayrımında medeni durum, başarı, iş, sağlık, sevgi, para gibi sosyal değişkenlerin mutluluğa etkisi analitik olarak incelenmiştir. Cinsiyet bazında değerlendirildiğinde kadınlar erkeklere, eğitim seviyesi yüksek olanlar alt eğitim seviyelerine, evli olanlar bekarlara oranla daha mutlu olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte, belirli makroekonomik göstergeler de, bir ülkenin genel mutluluk düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu çalışmada, Türkiye özelinde 2002-2021 yılları için genel mutluluk düzeyi ve iktisadi faktörler arasındaki ilişki grafiksel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın ulaştığı temel sonuç, sosyo demografik faktörler yanında ekonomik faktörlerin de genel mutluluk düzeyi üzerinde etkili olduğudur.

ANAHTAR KELİMELEER: Bireysel mutluluk, Ekonomik faktörler, İktisat, Makroekonomik göstergeler, Mutluluk, Sosyo-demografik faktörler, Sosyo-ekonomik göstergeler, Toplumsal mutluluk, Türkiye, Yaşam memnuniyeti

ABSTRACT

THE EFFECT OF ECONOMIC FACTORS ON GENERAL HAPPINESS IN TURKEY

Öznur DEMİR

MSc Thesis at Finance: Department of Finance

Supervisor: Doç. Dr. Şansel ÖZPINAR

2013, XV + 74 pages

Recently, the concept of happiness has become increasingly important for economic studies. In this direction, psychological factors such as individuals' consumption and purchasing activities, prejudices, tendencies and emotions have entered the field of behavioral economics. In this study, the components of social satisfaction, life satisfaction and individual happiness were examined. In addition, the effect of socio-economic indicators on the happiness and life satisfaction of the individual, the reflection of the perception of happiness at the social level according to the national income level and the economic variables were examined. Research shows that happy people earn more and are more successful at work. Happiness is a subject that has been discussed by philosophers for centuries and studied from psychological, sociological and economic perspectives. Economists, thinks that happiness is parallel to the improvement in living standards. However, it is thought that the source of happiness is not only economic and many psychological factors are also effective. In studies of happiness economics, it is seen that many psychological factors are effective in addition to objective economic variables when measuring life satisfaction of a country/individual. In recent years, the concept of happiness has gained importance in the field of economics. Research shows that happy people earn more and are more successful at work. However, the source of happiness is debatable. Economists think that happiness is in parallel with the improvement in living standards. In studies of happiness economics, it is seen that many variables other than objective economic variables are effective when measuring the life satisfaction of the country/individual. The effects of social variables such as gender, age, education, marital status, marital status, success, job, health, love, money on happiness were analyzed analytically. When evaluated on the basis of gender, it was seen that women were happier than men, those with higher

education levels were more happy than those with lower education levels, and those who were married were happier than those who were single is observed.

KEY WORDS: Economic factors, Economics, Happiness, Individual happiness, Life satisfaction, Macroeconomic indicators, Social happiness, Socio-demographic factors, Socio-economic indicators, Turkey

ÖNSÖZ

Öncelikle gerek ders döneminde gerek konu seçiminde ve yazım aşamasında bana destek olan ve önerilerini hiçbir zaman eksik etmeyen çok değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Şansel Özpınar'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Bu süreç içerisinde bana desteklerini esirgemeyen, yol göstericiliğinden sıklıkla faydalandığım ve yardıma ihtiyaç duyduğumda destek vermekten kaçınmayan arkadaşım Arş. Gör. Görkem Ağören'e, Ecz. Burçin Özüpek'e ve her zaman yanımda olan, tavsiyelerde bulunan ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kız arkadaşım Psikolog Büşra Aydın'a tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Son olarak da hiçbir zaman desteklerini, önerilerini ve bana sağladıkları güçlerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Doç. Dr. Şansel ÖZPINAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	2
1. İKTİSADİ YAKLAŞIMLARDA RASYONALİTE KAVRAMI.....	2
1.1. Rasyonalite Kavramı.....	2
1.2. Rasyonalite ve Klasik İktisat.....	3
1.3. Neo-klasik İktisat ve Rasyonalizm.....	4
1.4. Keynesyen İktisat ve Rasyonalizm.....	5
2. BÖLÜM	7
2. DAVRANIŞSAL İKTİSAT.....	7
2.1. İktisat ve Psikoloji Bilimleri Arasındaki İlişki.....	7
2.2. Davranışsal İktisat Tarihsel Süreci.....	8
2.3. Davranışsal İktisatın Ortaya Çıkışı.....	9
2.4. Davranışsal İktisatın Gelişimi.....	11
3. BÖLÜM	15
3. İKTİSAT VE MUTLULUK.....	15

3.1. Mutluluk Kavramı.....	15
3.2. İktisat ve Mutluluk.....	17
3.3. Mutluluk İle İlgili Kavramlar	19
3.4. Mutluluğu Etkileyen Faktörler.....	23
3.4.1. Sosyodemografik Faktörler.....	24
3.4.1.1. Cinsiyet.....	24
3.4.1.2. Yaş.....	25
3.4.1.3. Eğitim	26
3.4.1.4. Medeni Durum	27
3.4.2. Ekonomik Faktörler	28
3.4.2.1. Kişi Başına Gelir	28
3.4.2.2. İşsizlik	28
3.4.2.3. Enflasyon.....	28
3.4.2.4. Büyüme	28
4. BÖLÜM	29
4. MUTLULUK ÖLÇÜTLERİ VE TÜRKİYE.....	29
4.1. Daha İyi Yaşam Endeksi-Better Life Index.....	29
4.1.1. Oecd Ülkelerinde Better Life Index Değerlendirmesi	30
4.2. Dünya Mutluluk Endeksi	37
4.3. Bhutan Krallığı ve Gayri Safi Mutluluk Endeksi	38
4.4. Yaşam Memnuniyeti Anketleri.....	41
4.4.1. Yaş Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi	43
4.4.2. Eğitim Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi	45
4.4.3. Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi	46
4.4.4. Medeni Duruma Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi.....	47
5. BÖLÜM	49

5. EKONOMİK FAKTÖRLERLE MUTLULUK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ:	
TÜRKİYE ÖRNEĞİ	49
5.1. Literatür Taraması.....	49
5.2. Enflasyon ve Mutluluk Düzeyi	55
5.3. Kişi Başına Gelir ve Mutluluk Düzeyi	57
5.4. İşsizlik ve Mutluluk Düzeyi.....	61
5.5. Ekonomik Büyüme ve Mutluluk.....	64
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	65
7. KAYNAKLAR.....	69
ÖZGEÇMİŞ	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Bhutan Krallığı Gayri Safi Mutluluk Endeksi	39
--	----

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. Yıllara göre Türkiye’nin mutluluk endeks skoru ve küresel sıralamadaki yeri	38
Tablo 4.2. Bhutan Krallığı Gösterge Aralıkları	40
Tablo 4.3. Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyleri	44
Tablo 4.4. Eğitim Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi.....	45
Tablo 4.5. Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi.....	46

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 4.1. Yaş Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi.....	43
Grafik 4.2. Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri.....	46
Grafik 4.3. Medeni duruma göre mutluluk düzeyi, 2004-2021.....	47
Grafik 4.4. Medeni Duruma Göre Mutluluk Düzeyleri.....	47
Grafik 4.5. Genel Mutluluk Düzeyi (%), 2003-2021	48
Grafik 5.1. Milli Gelir ile Mutluluk İlişkisi (7 kıta).....	51
Grafik 5.2. Ekonomik Büyüme ile Mutluluk Endeksi İlişkisi.....	55
Grafik 5.3. Türkiye’de Enflasyon oranları ve Mutluluk Düzeyleri (2003-2021).....	56
Grafik 5.4. Gelir ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi (Ülkeler)	58
Grafik 5.5. Happiness and Real Income Per Capita	59
Grafik 5.6. Life Satisfaction and Real Income	59
Grafik 5.7. Türkiye’de Ortalama Mutluluk ve GSYİH (2004-2013).....	60
Grafik 5.8. Türkiye’de GSYİH ve Mutluluk Düzeyleri (2001-2020)	61
Grafik 5.9. İşsizlik ve Mutluluk Düzeyleri (2003-2021).....	63
Grafik 5.10. Büyüme oranı mutluluk seviyesi	64

GİRİŞ

Günümüzde ekonomik büyüme, ülkelerin ve hükümetlerin en önemli önceliklerinden biridir. Ancak, geleneksel ekonomik göstergelerle ölçülen büyümenin, insanların yaşam kalitesi ve mutluluğu üzerindeki etkileri sorgulanmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda "mutluluk ekonomisi" kavramı gündeme gelmiştir. Mutluluk ekonomisi, insanların refahını ölçmek ve artırmak için ekonomik büyümeden daha geniş bir kapsamda ve alternatif yöntemlerle çalışmayı amaçlayan bir yaklaşımdır.

Davranışsal ekonomi de, insanların karar verme süreçlerindeki sosyal, psikolojik ve kültürel faktörlerin ekonomik sonuçları üzerindeki etkilerini inceler. Bu yaklaşım, insanların karar verme süreçlerinde mantıklı ve rasyonel davranmadığını kabul eder. Bunun yerine, insanların karar verme sürecinde bir dizi davranışsal önyargıya ve kısıtlamaya sahip olduğunu öne sürer.

Bu çalışma, mutluluk ekonomisi ve davranışsal ekonomi yaklaşımlarının ülkeler bazında değerlendirilmesi ve Türkiye açısından da nasıl kullanılabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'de mutluluk düzeyinin ve yaşam kalitesinin, geleneksel ekonomik göstergelerin ötesinde nasıl ölçülebileceğini ve bu ölçümlerin ekonomi politikaları için nasıl kullanılabileceğini inceleyecektir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye özelinde 2002-2021 yılları arasında çeşitli ekonomik göstergelerle (işsizlik, enflasyon, büyüme ve kişi başına düşen gelir) mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu temelde çalışmanın ilk bölümünde iktisadi yaklaşımlarda rasyonalite kavramı incelenmiş, ikinci bölümde davranışsal iktisat yaklaşımı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde iktisat ve mutluluk kavramları arasındaki ilişki tartışılmış, dördüncü bölümde ise mutluluk ölçütleri ve Türkiye örneği değerlendirilmiştir. Son olarak beşinci bölümde, ekonomik faktörlerle mutluluk düzeyi arasındaki ilişki Türkiye örneği üzerinden analiz edilmiştir.

1. BÖLÜM

1. İKTİSADİ YAKLAŞIMLARDA RASYONALİTE KAVRAMI

Geçmişten günümüze kadar insanların her seçimlerinde gerçekten rasyonel olup olmadıkları hep bir tartışma konusu olmuştur. Bu bölümde davranışsal iktisat kuramını açıklamadan önce iktisadi yaklaşımlarda rasyonalite kavramının nasıl ele alındığına değinilecektir.

1.1. Rasyonalite Kavramı

Rasyonalite, kelime kökü olarak aslında Fransızca'dan gelmektedir ve Türkçede de kendisine usallık yani akılcılık olarak karşılık bulur. Rasyonalizm; Türk Dil Kurumu sözlüğünde;

“1. Akla dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularla değil, düşünmede ve tündengelimli çıkarmalarda bulunan öğretilerin genel adı. 2. Akla ve akıl yolu ile varılan yargıya inanma, akla aykırı veya akıl dışı hiçbir şeyi tanımama davranışı ve tutumu. 3. Bilginin evrensellik ve zorunluluğunun deneyden veya deneye dayanan genellemeden değil, yalnızca akıldan çıkartılabileceğini savunan öğretisi.” olarak tanımlanmıştır. (Türk Dil Kurumu Sözlük)

İktisatta rasyonalite, bir insanın ya da bir toplumun, özel çıkar, rahatlık ya da korku gibi kişisel nedenlerle, gerçekleri göz ardı ederek yaptığı seçimleri ve kararları tanımlar. Bu kavram insanların gerçeklerle çatışan inançlarını sürdürme eğiliminde olduğunu ve bunu yaparken de mantıklı gerekçeler üretebildiğini vurgular. İktisatta rasyonalite, genellikle insanların seçimlerini yaparken, rasyonel olmayan faktörlerin etkisi altında olduğunu gösterir.

İktisat, insanların üretim, tüketim ve paylaşım konularında rasyonel davranışları inceleyen bir bilim dalıdır. Rasyonalite, insanların mevcut bilgi ve kaynakları en etkili şekilde kullanarak, amaçlarına ulaşmak için seçimler yapmalarını ifade eder. İktisatçılar, insanların rasyonel bir şekilde düşündüklerini ve seçimler yaptıklarını varsayar ve bu varsayımı, insanların davranışlarını etkileyen faktörleri inceleyerek açıklar. İktisat, rasyonel davranışları inceleyen bir bilim dalı olduğu için iktisat ve rasyonalite arasında

doğal bir ilişki vardır. İktisat, bu ilişkiyle birlikte tüketici ve üretici tercihlerini, davranışlarını açıklar ve tahminler yapar. Yine bu tahminler de iktisadi olayların nasıl gelişeceğini tahmin etmek için kullanılır.

1.2. Rasyonalite ve Klasik İktisat

İktisadın bir bilim olarak kabul edilişi, klasik iktisatın öncüsü kabul edilen Adam Smith'in 1776 yılında yazdığı eseri 'The Wealth of Nations' (Milletlerin Zenginliği) adlı kitabına dayandırılmaktadır. Bu eserle birlikte iktisadın bir bilim olma yönünde temelleri atılmıştır.

Adam Smith öncelikle 'The Theory of Moral Sentiments' (Ahlaki Duygular Kuramı) adlı eserinde, toplumun gücü olarak 'sempati' kavramını öne çıkarırken, biraz önce bahsettiğimiz ikinci eseri olan "The Wealth of Nations" (Milletlerin Zenginliği) adlı kitabında insanın kendi faydasına göre davrandığını söylemektedir. Smith bu eserinde tam olarak rasyonalizm ile ilgili bir açıklama getirmemesine rağmen, insanın görünmez bir el yardımıyla toplumsal anlamda refaha ulaşacağını ileri sürmüştür. Yani Smith burada rasyonalizme fayda sağlayan bir düşünceyi açıklamıştır. (Yılmaz, 2009: 67)

Klasik iktisatın diğer temsilcilerinden biri olan David Hume da yapılan işin dürtüsünün bireyin kendi istek ve tutkusu olduğunu değerlendirmektedir. Aklın bu aşamadan istek ve tutkuların esiri olduğunu düşünmektedir ve aklı merkezde bir konuma değil, tutkularını gerçekleştirmek için araç konumuna yerleştirmiştir. (Kırmızıaltın, 2017)

Klasik iktisat kuramına göre bireyler, kendi faydalarını maksimize ederse toplum refahı da yine görünmez el sayesinde niyeti bu olmasa bile toplum faydasını da maksimize etmektedir. Burada da kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen varlık tanımı olan 'homoeconomicus' kavramı ortaya çıkmaktadır. Kusursuz bir akılçılık, sınırsız bilgi kapasitesi, mükemmel bilgi ve dar çaplı kişisel çıkarlara sahip birey tanımını ortaya çıkarmış olmaktadır. Bu tanımla birlikte Adam Smith'den sonra da klasik iktisatçılara göre; ekonomik kararlarında özgür olan birey, kendi faydasını en iyi şekilde değerlendirdiği takdirde ve diğer bireylerde bu şekilde davranırsa mümkün olan maksimum toplumsal refaha da ulaşılacağı söylenmiştir. (Kumbaracıbaşı, 1974, s.48.)

Klasik iktisatta psikoloji değerlendirmeleri yapılırken; bireylerin ekonomik alandaki davranışlarının temellerini, psikoloji biliminden yararlanarak açıklamaya çalışmışlardır. Adam Smith, bir karar verirken başkalarının ne hissettiklerini anlayamayacağımızı, ancak kendimiz nasıl iyi hissederek öyle davranılması gerektiğini düşünerek davranacağımızı belirtmiştir. Adam Smith ‘The Wealth of Nations’ adlı kitabında da faydayı, insanı harekete yöneltten bir dürtü ile ilişkilendirmiştir. Yine Adam Smith gibi David Hume ve Jeremy Bentham gibi klasik dönem iktisatçıları da değerlendirmeleri ve çalışmalarında psikoloji biliminden de faydalanmıştır.

David Hume çalışmalarında inatçılığın ve yaşama duyulan sevginin insan tercihlerinin üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir ve bu tercihleri yaparken de bireylerin harcama ve kazanma gibi ekonomik motivasyonlarının büyük rolü olduğunu göstermiştir (Earl, 2005: 909).

Jeremy Bentham ise, insanı psikolojik bakımdan değerlendirirken, haz arayan ve dertten kaçan bir varlık olarak açıklamıştır. Bu da bize aslında bugün çok yakından bilinen homoeconomicus tanımını hatırlatmaktadır. Bentham ‘‘Introduction to the Principles of Morals and Legislation’ isimli çalışmasında haz hesabı kavramını içermesi bakımından önemlidir. Bentham’ın öncü olduğu sayılabilecek faydacılık kuramıyla, sağlanan faydanın, bireyin içsel mutluluğu ile ölçülebilen psikolojik bir büyüklük olduğunu ileri sürmüştür. (Konya, 2017)

Adam Smith aynı zamanda bireyi duyguları ve tarafsızlığı arasında mücadele eden ekonomik bir aktör olarak tanımlar. Bireyi tamamiyle kendi faydası için odaklanan, rasyonel ve tarafsız görmekten ziyade, gerçekçi ve çok boyutlu varlıklar olarak görme düşüncesindedir (Ashraf ve diğerleri, 2005, s.142).

1.3. Neo-klasik İktisat ve Rasyonalizm

Neo-klasik yaklaşım, rasyonaliteyi temel kavram olarak değerlendirmektedir ve yukarıda tanımı yapılan homoeconomicus birey yaklaşımına sahiptir. Birey, piyasadaki mallar ile ilgili bütün bilgilere sahiptir ve bütün ekonomik kararlarda akıllarını ön plana alarak karar verirler. Akılcı bir yaklaşımla karar verdikleri için de faydalarını maksimize ederler. Karşılaştığı durumlarda veya seçenek sunulan durumlarda kesinlikle kendi çıkarını

ön plana çıkararak kendisine en büyük faydayı sağlayan değerlendirmeyi yapar ve ona göre karar verir. Böylelikle psikoloji, istekler ve sosyal şartlar arka plana atılmaktadır. (Esin Candan vd, 2005)

Neo-klasik iktisadın temsilcilerinden olan William Stanley Jevons, Carl Menger ve Leon Walras; bireyin isteklerinin haz ve eleme bağımlı olduğunu, bireyin amacının faydasını maksimize etmeye çalışmak olduğunu belirtirler. Aynı zamanda bu maksimum faydanın da iktisadi matematiksel bir bilim olarak gördükleri için ölçülebilir olduğunu söylemektedirler. (Kırmızıaltın, 2017)

Neo-klasik iktisadın kurucusu sayılan Alfred Marshall da bireyin faydasını maksimumlaştırmaya çalışan ussalcı bir birey olduğunu ve yine bu faydaların matematiksel olarak hesaplanabileceğini savunmaktadır. Aynı zamanda bireylerin iktisadi tercih ve yönelimlerini açıklarken de ‘azalan marjinal fayda’ ilkesinden bahsetmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyin bir maldan aldığı her birimde o maldan elde ettiği faydanın giderek azalmasıdır. Son fayda sıfır olduğunda da birey maksimum faydaya erişmektedir. (Kazgan, 2014)

Sonuç olarak, neo-klasik iktisat yaklaşımı, bireylerin rasyonaliteye bağlı bir şekilde kararlar aldığını ve buna uygun kararlar verdiklerini söyler. Bireyler ellerindeki bilgiyle ve ekonomik şartlarla kendileri için en iyi olan tercihi yaparlar böylece toplumsal refahın maksimuma ulaşabileceğini savunurlar.

1.4. Keynesyen İktisat ve Rasyonalizm

1929 ekonomik buhranı, dünyada meydana gelen bir ekonomik krizdir ve bu kriz sırasında, ekonominin her zaman kendiliğinden dengeye geleceği ya da tam istihdamda dengede olacağı gibi, daha önce savunulan fikirlerin gerçeğe uygun olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu buhran sırasında devlet müdahalesinin hiçbir zaman gerekli olmadığı fikri de çökmüş olacaktır. Büyük buhranın etkisiyle de, eksik istihdam ve dengesizlik gibi kavramlar iktisatçıların gündemine yeniden girmiş olacaktır.

Keynes’in değerlendirmesi; tam istihdam zaman zaman yani geçici olarak bozulan bir olgu değil, tam tersi tam istihdamın neredeyse hiçbir zaman ya da kısa zamanlı gerçekleşen bir durum olduğudur (Meltzer, 1988:121).

Keynesyen iktisat, ekonominin her zaman tam istihdamda dengede olmayabileceğini ve aynı zamanda eksik istihdamda da dengede olabileceğini varsayar. Bu durumlarda, devlet müdahaleciliğini ve düzenleyici tedbirler alınmasını savunur. Keynesyenler, bu tedbirler sayesinde, ekonomik dalgalanmaları azaltarak, tam istihdam düzeyine ulaşmayı hedeflerler.

Rasyonalite çerçevesinde düşünüldüğünde; eksik istihdam dengesi aslında bu ve bunun sonucunda oluşan homoeconomicus kavamlarını da saf dışı bırakmış olmaktadır. Keynes'in düşüncesine göre bireyler karar verme durumlarında yani belirsizlik halindeyken kendi alışkanlıklarını ön plana alacaklardır. Dolayısıyla iktisadın, bireyinkarar ve tercihlerini sosyolojik ve psikolojik bağlamı gözeterek de incelemesi gerekir.

Sonuç olarak Keynes'in düşünce sisteminde, birey ekonomik istek ve dürtülerinde sosyolojik veya psikolojik yönelimlere dayanır ve bu çerçevede karar vermektedir.

John M. Keynes, İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi adlı eserinde birçok kez şu argümanları kullanır: "Hayvansal içgüdüler", "spontane iyimserlik", "para yanılsaması", "hata yapma konusunda inatçılık eğilimi". Keynes piyasalardaki gerçekleşen başarıyı ve elde edilen refahı, piyasanın hayvansal içgüdülere yön vermelerine bağlamaktadır. Keynes bireyin ticari yönde kararlar alırken matematiksel olarak değil tamamen duygusal yönlendirmelerle harekete geçtiğini söylemektedir. Keynes'in hayvansal içgüdü kavramı, matematiksel ya da spekülatif istikrarsızlıklar dışında bir de insanın özüne yani doğasına bağlı bir istikrarsızlık vardır ve insanın davranışlarının büyük bir bölümünün matematiksel hedeften ziyade, doğal bir iyimserliğe dayandığını gösterir. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen yine de iktisat ve psikoloji ilişkisi o dönemde ihmal edilmiştir.

2. BÖLÜM

2. DAVRANIŞSAL İKTİSAT

Bu bölümde davranışsal iktisatın geçmişten günümüze ortaya çıkışı ve bu süreçte yaşadığı değişim ve gelişim sürecine değinilmektedir. Bu bağlamda davranışsal iktisat açıklamalarının yapılabilmesi için iktisat ile psikolojinin birbiriyle olan bağlarına değinilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2.1. İktisat ve Psikoloji Bilimleri Arasındaki İlişki

İktisat en yalın tanımıyla kıt kaynaklarla sınırsız insan ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Psikoloji ise insanın davranışlarını ve bu davranışların sebeplerini araştıran bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanların ekonomik anlamda yaptıkları davranışları, davranışlarındaki tercih ve arzularının arkasında yatan sebeplerin anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi için iktisat ve psikolojiden birlikte yararlanılması görüşü var olmasına rağmen iktisat ile psikoloji birbirinden ayrı iki bilimsel dal olarak da kabul görmektedir. Ancak özellikle 1980’li yıllardan itibaren iktisadi çalışma ve araştırmalarda yaşanan olayları sadece iktisadi boyutuyla değerlendirmek yerine sosyolojik, psikolojik ve matematiksel açıdan da incelemek gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Özellikle bu süreçten sonra iktisat her ne kadar araştırmalarında ve çalışmalarında kendi metotlarını kullansa da her zaman başka bilimsel alanlardan da faydalanmıştır. İstatistik, fizik, matematik gibi sayısal bilimlerin yanında sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerden de faydalanmıştır. (Samet Alan, 2021)

İktisatın ve psikolojinin de temeli yani ilgi alanı insan faktörünün olduğu değerlendirildiğinde; iktisat, bireyin ekonomik isteklerini, davranışlarını ve aldıkları kararları incelerken, psikoloji ise insanın her alanda olmakla birlikte davranışlarını ve bu davranışlarını sebeplerini incelemektedir. Bu iki bilim dalının da insanla ve aldıkları kararlarla alakalı değerlendirme yaptıkları düşünüldüğünde; birbiriyle yakın ilişki olduğu sonucuna varılıp “davranışsal iktisat” olarak adlandırılan yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır (Eser ve Toıgonbaeva, 2011:288)

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde; davranışsal iktisat kavramı ve bu kavramın nasıl oluştuğu, ortaya çıktığı ve gelişim süreçleri incelenecektir

2.2. Davranışsal İktisat Tarihsel Süreci

Davranışsal iktisat terim olarak ilk defa 2.Dünya Savaşı'ndan sonra 1958 yılının başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Davranışsal iktisatçılar, tezlerinin açıklayıcılığını arttırmak için psikoloji biliminden faydalanmıştır (Angner ve Loewenstein, 2007, s.642-643.)

Davranışsal iktisat, en temel düzeyde ekonomik düşüncüyü, teori oluşturmayı bilgilendirmek için genel olarak sosyal bilimlerden ve özel olarak da psikolojiden gelen öngörülerini kullanır. Davranışsal iktisat, insanların ne düşündüğü, ne hissettiği, nasıl düşündüğü ve davranışları hakkında gerçekçi varsayımlar oluşturmak için karar verme araştırmalarından elde edilen bilgileri alır ve bu bilgileri alırken en önemli rollerden birini sosyal psikolojiye verir. Davranışsal iktisat, bireye ait olan mutluluk, endişe, korku, risk algısı gibi duygu ve düşüncelerin iktisadi alanlarda karar verirken ne kadar etkili olduğunu araştırmaktadır. Gözlem ve deneylerle yapılan bu araştırmalar, bu yıllarda daha fazla etkili olmuş ve hakim olan görüşün güvenilirliğini sorgular hale gelmiştir.

Davranışsal ekonomi, gerçek ekonomi davranışlarının sosyoloji, psikoloji ya da antropoloji sayesinde bilimsel açıklamasını sağlamaya çalışır. İktisatın alt dallarından biri olan davranışsal iktisat, yaşanacak gelişmelerle alakalı teoriler geliştirir, hipotezler üretir, bunlarla alakalı tahminler yapar ve bunları gerçek karar alma aşamasıyla karşılaştırır ve test eder. Ana akım iktisat olan neoklasik iktisatın yöntemlerinden ziyade, sosyolojiden, psikolojiden yani sosyal bilimlerden gelen her bilgiyi kullanır. Hiçbir zaman sabit değildir ve geçen sürelerde geliştiği gözlemlenmektedir. Böyle düşünüldüğünde davranışsal iktisat aynı zamanda iktisatçılar dışında psikologların da çalışmalarını yansıtır.

Davranışsal iktisadın bir diğer tanımı da E.Hattwick tarafından yapılmıştır. Hattwick, “*Davranışsal iktisadın marjinalist devrimin sınırlayıcı varsayımlarına karşı bir tepki olduğunu ve davranışsal iktisadın, iktisadi ajanların davranışlarına ilişkin gerçekçi varsayımları ortaya çıkarmayı amaçladığını vurgulamaktadır. Davranışsal iktisat, diğer sosyal bilimlerle ilgili kavramları; ana akım iktisat tarafından kullanılan kâr ve fayda*

maksimizasyonu modellerinin mevcut düzenini değiştirip, zenginleştirmek için kullanmaktadır.” Hattwick bu tanımlamayla aslında davranışsal iktisadın diğer bütün sosyal bilimlerle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Demirel ve Artan, s.9-10).

Davranışsal iktisat teorisi aynı zamanda politika alanında, ülke yönetiminde de büyük etkilere sahip olabilir. Devletlerin, o devleti yöneten yöneticilerin ve kamu kurumlarının daha etkin ekonomik politikalar oluşturmaya da yardımcı olabilir. Ekonomik aktörlerin belirli eylemlerde bulunmalarının nedenlerini anlamaya çalışırlar ve böylece bireysel seçimleri şekillendirmek için daha etkili yollar bulabilir. Böylelikle devlet politikası olarak belirlenen hedef ve eylemlere insanları yönlendirebilirler.

2.3. Davranışsal İktisatın Ortaya Çıkışı

İktisatın diğer bilimlerle birçok etkileşimi ve bağı olduğu gibi psikolojiyle de birçok ilişkisi bulunmaktadır. İktisatın psikolojiyle ilişkilendirilmesi 1980’li yıllara dayandığı düşünülse de insanların iktisadi karar ve davranışlarındaki psikolojik etkilerinin görülmesi klasik iktisatta Adam Smith’e kadar dayanmaktadır. Adam Smith’in bu ilişkiyi 1759 yılında yayınladığı ‘‘Ahlaki Duygular Teorisi- The Theory of Moral Sentiments’ adlı yapıtında açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Bu çalışma, psikoloji ile ekonomi arasındaki ilişkinin açıklanmasında gerçekleştirilen ilk eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada Adam Smith, insanın sadece bireysel fayda düşüncesiyle davranan bir varlık değil aynı zamanda da istek ve ihtiyaçlarını diğer insanlarla takas ilişkilerine girerek sağlayan bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Yani bu düşünceyle Adam Smith’in görüşüne göre insanların iktisadi davranışlarının altında diğer insanlar tarafından kabul görmek gibi bir düşünce yatmaktadır. Bu düşünceyle birlikte aslında davranışsal iktisadın temelleri atıldığı kabul edilmektedir (Çevik, 2017).

Adam Smith, kayıplardan kaçınma konusunda da ilk kez akıl yürütmüş ve iyi bir durumdan daha kötüye düştüğümüzde, durum kötüden daha iyiye geçerken elde ettiğimiz keyiften daha fazla acı çektiğimize işaret etmiştir. Sağduyu gereği kendimize bakma eğilimine sahip olduğumuzu kabul etmekle birlikte, sosyal varlıklar olduğumuz sürece diğer insanlara karşı doğal bir sempati duyma, adalet için çaba sarf etme ve içinde yer alma, özdenetim, özeleştirme ve vicdan gibi erdemlere sahip olduğumuzu ifade etmiş oluyoruz. Pek çok kararımızı alırken düşünmemize gerek yoktur, etik kurallar ve normlar

tarafından yönlendiriliriz. Geçip giden duygularımıza ve iliglierimize rağmen, onların uyandırdığı ‘görev duygusu’, gurur ve utanç ahlak ilkelerine uygun hareket eder. Böylece hiç düşünmeden başkalarının mutluluğuna ve toplum huzuruna katkıda bulunur. Adam Smith için yasal cezalar ve teşvikler aynı sonuçları amaçlıyor olabilir ama asla doğanın ve toplumun dikte ettiği vicdani ve kurallar kadar tutarlı, acil ve etkili olamaz (Camerer, et al., 2004).

Psikoloji ve iktisat birlikte değerlendirildiğinde; insanın temel etken olduğu bu iki bilimin birlikteliğinden kaynaklı ortaya çıkan davranışsal iktisat, insan davranışlarının, kararsızlıklarının ve tercihlerinin ekonomik sektörlerde veya ekonomik alanlarda nasıl oluştuğunu, neler olduğunu araştıran yeni bir alan olarak karşımıza çıkmıştır.

Davranışların arka planında bulunan faktörlerin anlaşılması amacıyla, iktisat da psikolojiden fazlasıyla yararlanabilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarını da ön plana alan davranışsal iktisat, bireylerin kendi faydalarını maksimum düzeye çıkarmanın ötesinde başka çeşitli amaçları olabileceğini ön plana çıkarmaktadır.

Davranışsal iktisat, bireylerin seçtikleri tercihlerin neden ve nasıl seçildiğini ekonomi ve psikoloji bilim dallarını sentezleyerek açıklamaya çalışır. Ortaya çıkış süreci değerlendirildiğinde; birçok insanın iyi seçilmiş tercihlere sahip olduğunu ve bu tercihleri seçme sürecinde iyi bilgilendirilmiş ve kendi faydalarına kararlar aldığını varsayan neoklasik ekonomiden farklıdır. Neoklasik kuram varsayımına göre bir birey, bir mal almak isterken alabileceği bütün seçenekleri değerlendirir ve kendisi için en faydalı ve en akılcı olanı tercih eder. Ancak bu varsayımına karşıt olarak bir bireyin piyasadaki bütün malların fiyatlarını araştırıp, bilgi edinme şansı yoktur eleştirisi getirilmiştir. Çünkü yine bu işlemi yapacak olsa bile, bunun için de bir maliyet söz konusudur. Bütün bunların dışında değerlendirmeler yapılırken insanların tercihlerinin de kendi kişisel özelliklerine göre farklılık gösterebileceği söylenmektedir. (Angner ve Loewenstein, 2007, s.642- 643.)

Bireylerin kişisel tercihleri düşünüldüğünde marka düşkünlüğü, tutumlu olmak veya harcama yaparken savurganlığı düşünmemek gibi farklılıklar olması eleştirisi de getirilmektedir. Neoklasik iktisat yaklaşımına göre insanlar her zaman elde edebileceği en yüksek faydayı sağlamakta ve mal alırken yaptıkları pazarlık ve görüşmelerde hiper-rasyonel tavır sergilemektedirler. Ancak bu karar alma sürecinin tamamı risk ve belirsizlik

barındırmaktadır. Neoklasik iktisat bu belirsizlikleri hep arka planda tutup ihmal etmiştir. Birey olarak değil de üretim fonksiyonu tarafını düşünürsek de firmaların tam bilgi ve donanımına sahip olduğunu, firmaların hepsinin aynı üretim olanakları ve teknolojiye sahip olduğunu varsayan bir yapıya sahiptir. Oysa bu değişen şartlar sebebiyle gerçekçi bir görüş değildir. Bütün bu yöneltile eleştiriler doğrultusunda iktisat biliminin insan duygu ve düşüncelerini göz ardı etmesi artık söz konusu olmamaya başlamıştır. Bu eleştiriler ve düşünceler sonrasında psikolojik iktisat olarak anılan ve sonrasında ‘‘davranışsal iktisat’’ adını alan bilim dalı iktisadın bir alt dalı olarak gelişmeye ve değerlendirilmelere başlamıştır.

2.4. Davranışsal İktisatın Gelişimi

Davranışsal iktisadın bir konusu olan mutluluk ve gelir artışı arasındaki bağ da yine Adam Smith tarafından bunların sağladığı faydaların geçici olmaları sebebiyle kalıcı bir huzura erişemeyeceği şeklinde değerlendirilmektedir.

20.yüzyılın başlarında, Neoklasik akım çok sayıda araştırmacının ilgisini çekiyordu. Ancak bazı araştırmaların sonuçları neoklasik teorilere ilham veren teorilerle çelişiyordu. Bu dönemde insanların para konusunda nasıl düşündükleri ve nasıl hissettikleri hakkında geniş bir hipotez oluşturuldu. Aynı zamanda pozitifçi bakış açısının birçok etkisi hem iktisatta hem de psikolojide ortaya çıktı. Analistler, psikolojik ölçümlerin önemini ve sınırlarını vurguladıkları halde, bu teorisyenler iktisatın temel yapısını değiştiremedi. Bu durum, davranışsal iktisatın gelişimine yol açtı. Daha sonraki araştırmacılar, karşılaştırmalı düzensizlikleri gösteren zor tekrar edilebilir sınırlayıcı deneyler yaptılar. Ekonomistler, bu tuhaflıkları artık görmezden gelinemeyecek karşı örnekler olarak kabul ettiklerinde, psikolojideki ilerlemeler yeni önemli hipotezler oluşturmaya başladı (Ellsberg, 1961).

20.yüzyılın sonuna kadar ekonomide hakim olan görüş neoklasik rasyonel seçim modelleri anlayışıdır. İktisat; diğer sosyal bilimlere, yalnızca ekonomik ve sosyal sorunları salt açıklamak için değil, bu sorunları mantıklı ve ikna edici şekilde açıklamak için kullanır. Pazarın davranışını, şirket çalışanlarını ve yapılan iktisadi kararların tüketicileri nasıl teşvik ettiğini iktisat ve psikoloji birlikte harmanlanarak açıklamaya çalışır. Neoklasik iktisadın da bu gelişmelerle uygulama alanı yıllar içinde belirgin bir şekilde

genişlemektedir. Örneğin; seçimlerde oy kullanımı, aile davranışları, eğitim ve sağlık, bağımlılıklar, suç, terörizm ve silahlanma gibi konuları bile içermektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında akılcılık ilkelerinin gerçekçi olmadığına ve ekonomik teori evrimi, önemli ölçüde insan evrimini öngörür. Bu, ekonominin davranış bilimlerinin geri kalanıyla bağlantısını yavaş yavaş yeniden kurarak araştırmacıların dikkatini gerçek düşünme, problem çözme ve karar verme gibi alanlardaki yeni başarılar psikolojiye yönlendirir. (Kanev & Terziev, 2017)

Davranışsal iktisat, iktisat alanında bireyin davranışını, tercihlerini ve kararlarını etkileyen faktörleri araştıran bir alt daldır. Hayek de davranışsal iktisat alanında öncülerden biri sayılmaktadır. Hayek, davranışsal iktisatın temel ilkelerine dayanarak, piyasaların nasıl çalıştığını ve nasıl daha verimli hale getirilebileceğini araştırmıştır. Fr. Von Hayek, rasyonel davranışın bir ön koşul olmadığını vurgular. Hayek'e göre bireyler rasyonel değildir. Çünkü birey piyasadan ne kadar bilgi toplarsa toplansın, o bilgiyi kullanmasının ve harekete geçmesinin en büyük aşamasının sübjektif bir hal olduğundan bahsetmiştir. Çünkü Hayek'e göre kullanılan bilgi ve yapılan eylem sonucunda bu eylemin faydasının olup olmadığı ya da kişiye ekstra bir haz sağlayıp sağlamadığı yine bireye bağlıdır ve sonuç kesin değildir. Zaten bilgi alma döngüsünün başına dönlüldüğünde de bilginin doğru olup olmadığı da kesin bir durum değildir. Bu değerlendirmeler sonucunda Hayek aslında daha reel bir durumdan bahsetmiş ve davranış modeline dair yeni bir rasyonalist tercih modeli ürettiği söylenmektedir (Akyıldız, 2008).

Bu teori, ekonomi teorisi olarak sunulmasına rağmen, daha çok rekabet teorisidir. Teorinin ana ifadesi; daha ziyade rekabetin insanların kendi geçimlerini sağlamak için rasyonel davranmalarını sağlayacaktır." (Hayek, 1998, s. 98). Yeterli kanıtrasyonalite ilkelerinin gerçekçi olmadığı ve 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Ekonomik teori evrimi, insan evrimini önemli ölçüde öngörmektedir. Bu durumlar yavaş yavaş bağlantıyı yeniden kurar ve davranış bilimlerinin geri kalanı ile ekonomi bilimini birleştirerek araştırmacıların dikkatini çekerek gerçek davranış ve psikoloji, düşünme, problem çözme ve karar verme gibi alanlarda yeni başarılarla imza atmaktadır.

1950'li yılların ortalarında Herbert Simon (1916 - 2001), ekonomik aktörler, isteseler de istemeseler deservetlerini maksimize etmek için gerekli bilgiye, bilişsel

kapasiteye ve işleme zamanına sahip değildir ve rasyonalite varsayımlarını takip etmek yerine "tatmin edici" çözümler bulduklarını söylemektedir. (Kanev & Terziev, 2017)

Simon, bu çalışmada ana akım iktisat teorisindeki ekonomik birey modelinin bir değişime gereksinim duyduğunu ve evrensel rasyonalitenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Simon bu çalışmayla birlikte ortaya atmış olduğu 'sınırlı rasyonellik' kavramı büyük önem arz etmektedir. Sınırlı rasyonellik, klasik iktisatta geçerli olan rasyonel insan davranışları şeklinde açıklanan insan davranışları yerine, bireylerin piyasada tam bilgiye sahip olamamaları ve asimetrik bilgi varlığının olduğu durumlarda ortaya çıkan kavram olarak tanımlanmaktadır (Kanev & Terziev, 2017).

Hakim görüş olan ana akım iktisat varsayımlarının aksine, artık bireyin bilgiyi elde etme ve onu değerlendirme anında tam bilgiye sahip olmadığı düşüncesi altında artık bireyin karar verirken alternatif yollar üretmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu yolları üretirken dahi yetersiz bilgidен kaynaklanan bir kararsızlıkta, kendini tatmin edici kararlar alması gerektiği vurgulanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Simon'a göre belirsizlik anında birey kendini tatmin eden kararı vermelidir. Bu süreçlerin anlaşılabilmesi için Simon, insan davranışlarının iktisadi alanda büyük önemi olduğunu vurgulamaktadır.

Vernon Smith, 2002 yılında Ekonomi Bilimleri alanında Nobel Memorial Ödülünü alan bir isimdir. Smith, piyasaların nasıl işlediğine ilişkin olarak rasyonel seçim modelinin bazı temel varsayımlarını sorgulamıştır. Piyasaların nasıl işlediğini simüle etmek için deneyler yapmış ve sözde deneysel ekonominin başlangıcını belirleyen önemli keşifler yapmıştır. Deneylere katılan bireylerin tam donanımlı bilgiye sahip olmaması ve davranışlarında her zaman rasyonel kararlar almamalarına rağmen, piyasa dengesinin hala sağlandığını tespit etmiştir. Bu dönemde, iktisatçılar, bireylerin davranışlarını da dikkate alan ve davranışlarını doğru ve kesin olarak tespit eden yöntemler bulmayı amaçlamışlardır.

1980'lerin başında davranışsal ekonomi küçük bir program olan davranışsal iktisat, giderek ekonominin standart, ana akım veya neoklasik ekonomisi gibi gerçek bir alt disiplini haline gelmiştir. Temel eleştiri, ekonomistlerin rasyonel seçim teorisini geçerli bir

teori olarak değerlendirmesine rağmen, geręek insanın karar davranışının aslında sistematik olarak değişebileceğini ve genel normdan uzaklaşabileceğidir.

Araştırmacılar artık yapılan bütün bu çalışmalar sonucu da insanların inançlarının, isteklerinin, hislerinin karar alma süreçlerinde etkili olduğunu ve iktisadi kararları değerlendirirken bunların da değerlendirilmesini gerektiğini düşünmektedir.

3. BÖLÜM

3. İKTİSAT VE MUTLULUK

3.1. Mutluluk Kavramı

Ünlü filozofların ahlak felsefesi üzerine yaptığı çalışmalarda aslında mutluluğa ilişkin görüşlerine ulaşmak mümkündür. Filozoflar, mutluluğa ulaşmanın yollarının kesin olarak belirlenememekle birlikte yine insanın nihai amacının ona ulaşmak olduğunu açıklamaktadır. Mutluluk kavramını genellikle haz ve fayda ile ilişkilendiren filozoflar bu iki kavramın toplamının mutluluğa erişimi sağlayacağını söylemektedirler. Aynı zamanda mutluluğa bireysel ulaşmanın dışında toplumsal ulaşmanın da yollarını tartışmışlardır.

Yunan felsefesinde de mutluluk; ulaşılabilecek en üst seviye yani nihai bir hedef olarak tanımlanmakla birlikte; insanın ancak hayatının sonunda mutlak mutluluğa ulaşacağını söylemektedir. Mutluluğun bireysel bir düzeyde olduğunu açıklamaya çalışan filozoflar ‘erdemli hayat’ ve ‘mutluluk’ arasında çok güçlü bir bağ olduğunu açıklamaktadırlar. Bu durum beraberinde iyi ve erdemli bir hayata nasıl ulaşılabileceği sorusunu da gündeme getirmektedir.

Mutluluğun ilk tanımlarından birini yapmış olan Aristoteles; yaşamın amacı ve iyi yaşamın ne olduğu ile ilgili arayışı ‘eudemonia’ adını verdiği bir kavram ile sonuçlanır. Aristoteles’e göre her bireyin şahsi bir amacı vardır ve o amaç doğrultusunda sonuçta mutluluğu bulmayı hedefler. Ellerindeki imkânı en iyi şekilde kullanmak için doğup yaşadıklarını açıklamaktadır. İnsan bunu başardığı ölçüde ‘eudemonia’ ya sahiptir ve mutludur (Babür, 1997, s.240.).

Mutluluk bütün insanlık için gerçek bir amaçtır. Bütün insanlar mutlu olabilmek için, yani daha iyi bir hayata sahip olabilmek için çabalamaktadır. Mutluluk kavramı, Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre ‘Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik’ olarak açıklanmaktadır. Mutluluk, bir kişinin hayatı boyunca elde ettiği bütün olumlu hislerin toplamıdır. Hayatı boyunca hissettiği mutluluk, insana hayatı daha anlamlı ve huzurlu gösterir. Böyle tanımlamalar değerlendirildiğinde, insanın bütün yaşamı süresince elde etmek istediği his, onu elde etmek için çalıştığı ve bundan da hiçbir zaman vazgeçmediği

bir eğilim olarak mutluluk kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bütün sosyal bilimler de tarih boyunca bu kavrama ulaşmanın nasıl olduğu konusunda çalışmalar yapmıştır. Mutluluğun gerçekte nasıl bir şey olduğu, ne hissettirdiği ve buna gerçekten nasıl ulaşılacağı soruları yüzyıllar boyu sürmüştür. Bütün bu süreçler düşünüldüğünde de elde edilse bile bu mutluluğun ölçülebilirliği, mutlu olmamızı sağlayan faktörlerin belirlenip belirlenemeyeceği ve bizi mutluluğa ulaştıracak etkenlerin neler olduğu da arkasından gelen sorular olacaktır.

Mutluluk kavramı sosyal bilimlerin tanımlamaya çalıştığı bir kavram olmakla birlikte nasıl ve neden kaynaklandığı belirlenemeyen, belirlense de insan ile değerlendirilen bir kavram olmasından dolayı sübjektif bir kavramdır. Mutluluk kavramının her bireyde farklı anlam ifade etmesine neden olan bu süreç, mutluluğun tanımını yapmakta zorlanmaya sebep olmaktadır. Kişileri sosyal durumlar, bireysel haz tercihleri, yaşam kalitesi, yaşadığı ülke ve siyasi konjunktürler farklı olduğu için herkesin mutluluk kavramında farklı bir şeyler belirlemesi kesin bir tanım yapılmasını aslında zorlaştırmaktadır. Yüksek gelir ve gelişmiş şartlara sahip ülkeler ile kalkınmanın ve büyümenin az olduğu ülkeler karşılaştırmasında bile mutluluk kriterlerinin farklılık gösterebileceği aşikârdır. Yani mutluluk kavramının tek başına ülkelerin durumu ile kesin bir sonuca varamayacağının göstergesidir. Bazı ülkeler ekonomik şartlarda iyileştirmeler beklerken, bazı ülkeler ekonomik şartların zaten iyi olmasından dolayı başka şeylerde mutluluk kaynağını arayabilmektedir. Mutluluk kavramı açıklanmaya çalışılırken ekonomik faktörlerin yanında, yaşam şartları, kurumsal faktörler, ülkelerin adalet kavramı karşısındaki tutumları gibi birçok etken çalışmalara konu olmuştur.

Mutluluk kavramı, bütün bu düşüncelerle birlikte geçmişte sadece felsefe biliminin uğraşı olarak karşımıza çıkarken, yıllar geçtikçe diğer sosyal bilimlerin de uğraşı olmuştur. Ekonomi de bu sosyal bilimlerden bir tanesidir. Tarih boyunca mutluluk ile alakalı binlerce tanım yapılsa da genel olara sağlıklı, varlıklı ve huzurlu bir hayata sahip olmak mutluluğun tanımı olmuştur. İktisadi anlamda da değerlendirmeler yapıldıkça iktisadi mutluluğun tanımı da bulunmaya çalışılmıştır. Davranışsal iktisat dalı geliştikçe, iktisadi mutluluk kavramı da çok fazla çalışmalara yer edinmeye başlamıştır. Davranışsal iktisat teorisinden önce hakim olan klasik ve neo-klasik iktisat anlayışında ‘fayda’ olarak

bahsedilen kavram, daha sonraları insanın içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve duygusal yönleri de eklenerek mutluluk kavramına dönüşmüştür.

3.2. İktisat ve Mutluluk

Mutluluk kavramı, yıllardan beri sadece felsefe ve psikoloji biliminin ilgi alanındayken, yıllar geçtikçe yaşanan krizler ve ekonomik gelişmelerle birlikte iktisat biliminin de ilgi alanına girmeye başlamıştır. Ekonomistler; özellikle 1929 ekonomik buhranından sonra ana akım iktisat anlayışının da darbe görmesiyle birlikte, ekonomik ve sosyal politikalar alanında mutluluk kavramına dikkat çekmeye başlamıştır.

İktisatçılar, ekonomi politikalarının ve ekonomik değerlerin, insanların mutluluğu üzerinde etkilerini incelemektedirler. Ekonomistler, özellikle toplumsal refahın ve gelir büyümesinin mutlulukla ilişkilerini doğrulamaktadır. Ancak sadece bu iki değişkenle bireylerin ya da toplumların mutluluklarının ölçülemeyeceğini, yine mutluluğun subjektif bir kavram olduğunu açıklamaktadırlar.

Felsefe ve psikoloji bütün araştırmalar neticesinde mutluluğun tanımını bulmaya çalışırken, ekonomi bilimi mutluluğun ölçülebilir olup olmadığını bulmaya çalışır. Bunlar ilk zamanlarda anketler ile başlarken, ilerleyen süreçlerde ülke değerlendirmeleriyle devam etmiştir. Yaşam memnuniyeti soruları ile ulaşılan istatistiki verilerle anlamlı bir sonuç bulunmaya çalışılmıştır.

Mutluluk kavramının iktisat ile ilişkisi yoğun olarak 1970 yılından itibaren başlamaktadır. İlk yıllarda fazla ilgi görmemesine rağmen davranışsal iktisat anlayışıyla beraber merak edilen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyi hangi şartlar mutlu eder, nasıl ve neden mutlu olur ve bu sebepler bireyler dışında toplumlar için de aynı mıdır sorusu mutluluk kavramı ve iktisat bilimi ilişkisini güçlendirmiştir. Aynı zamanda bu mutluluğu sürekliliği de iktisat için önemli bir araştırma alanı olmuştur.

1974 yılında Richard Easterlin'in makalesiyle iktisat alanına giren kavram olan 'Easterlin Paradoksu' yükselen gelirin her zaman mutluluğu arttırmadığı, düşük gelire sahip bazı ülkelerin de her şeye rağmen yüksek gelire sahip ülkelere göre daha fazla mutlu olabildikleri sonucuna varmaktadır. Paradoksla birlikte seneler içinde iktisat alanında da mutluluk kavramı çokça araştırılmaya başlanmaktadır. Paradoksa göre ülkelerin büyümesi

ya da bireylerin gelirlerinin büyümesi mutluluğu belirli bir eşiğe kadar arttırmakta, bir zaman sonra gelirdeki artışlar bireyin ya da toplumların mutluluğunu arttırmaya yetmemektedir. Easterlin, insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında büyümenin mutluluğu sağladığını ancak bunun çok daha ötesine gidemediğini savunmaktadır.

Easterlin (Opfinger, 2016), aynı zamanda bu çalışmalarını da genişleterek ülkeler arası bir kıyaslama yaptığında da gelir seviyesi ile mutluluk ilişkisinin doğru orantılı olduğunu ancak ülkeler sıralaması bazında değerlendirdiğinde ise uyumsuzluklar olduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda ülkeler arası değerlendirme dışında aynı ülkede yapılan farklı zamanlardaki değerlendirmelerde de gelir seviyesi yükselmesine rağmen mutluluk seviyesinin azaldığı dönemlere denk geldiği saptanmıştır.

Mutluluk ile iktisat arasındaki ilişki bazen bireyler arası bazen toplumsal bazen ise ülkeler düzeyindeki ekonomik aktivitelerle ilişkilendirilmektedir. Bu açıklamalarla bakıldığında mutluluk; enflasyon, bireysel gelir, tüketim, kamu harcamaları, istihdam, milli gelir, sosyal politikalarla ilişkilidir denilmektedir.

Mutluluk, iktisat ve kurumlar üzerine Frey ve Stutzer'in yayınladıkları çalışmada mutluluğu belirleyen faktörleri üç gruba ayırmaktadırlar. Birincisi demografik faktörler olmak üzere ikincisi mikro ve makroekonomik faktörler olurken, üçüncüsü ise ekonomik ve sosyal hayattaki kurumsal koşullar olarak belirlenmiştir (Frey B.S., Stutzer A., "Maximizing Happiness?", German Economics, 2000, s.331). Bu çalışmayı ise 2012 yılında yaptıkları çalışma ile geliştirmiş ve faktör sayısını dörde çıkarmışlardır. Burada ise dördüncü faktör artık istihdam, gelir, sosyal sermaye ve sağlık olarak belirlenmiştir. Bu etkenlerin dışında diğer ekonomik faktörler olan enflasyon, gelir dağılımı, eğitim seviyesi vb gibi etkenler de mutluluğu etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mutluluk kavramı bütün bu açıklamalar ve araştırmalar neticesinde birçok iktisatçı tarafından açıklanmaya çalışılmış veya ölçülmeye çalışılmıştır. İktisat araştırmaları, bundan sonraki süreçlerde ülkelerin refah düzeyleri, fiyat ya da bireysel gelir artışlarında yaşanan mutluluk değişimlerine daha çok odaklanmıştır. Ancak bütün bu matematiksel veri olan ekonomik seviyeler tam da mutluluk seviyelerini gerçek anlamda göstermemektedir. Yapılan birçok araştırma, toplumların adalet, hükümetin istikrarı, toplumsal eşitlik, sosyal koşullar gibi faktörlerin mutluluk kavramı üzerinde büyük etkileri

olduğunu göstermektedir. Bireyler, gelir dağılımında adalet ve sosyal eşitlik gibi kavramlara daha fazla önem vermektedir. Bu eşitliklerin sağlanmadığı durumlarda ise gelir büyümesi ya da büyüme rakamları, bireylerin ve toplumların mutluluk seviyelerinde artış olmadığı anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak mutluluk kavramı, son yıllarla birlikte iktisadi anlamda birçok araştırmaya konu olmuştur. Özellikle yaşanan küresel krizler ve salgınlar dolayısıyla değişen ekonomik şart ve politikaların iktisadi birey ve iktisadi kurumlar üzerindeki etkisi ve mutluluk seviyeleri araştırmaları yoğunluk kazanmıştır. Aslında mutluluk kavramı, psikoloji biliminin bir araştırma konusu iken iktisadi alanda da araştırmalara konu olması sebebiyle yoğun bir araştırma alanı oluşturmuştur. Günümüzde de ülkeler özellikle toplumlarının mutluluk seviyelerini ölçebilmek, anlayabilmek için ve bu araştırmalar sonucunda gerekli iktisadi koşulları ve faaliyetleri gerçekleştirmek için çalışmalar yapmaktadır.

Buna örnek olarak Bhutan Krallığı; Gayri Safi Milli Mutluluğun, Gayri Safi Milli Hasıladan daha önemli olduğunu düşünerek 2008 yılında yaptığı Anayasa değişikliği ile bu seviyenin yüksek olması krallığın amacı olarak benimsemiştir. (www.grossnationalhappiness.com)

Türkiye’de de 2003 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Yaşam Memnuniyet Araştırması yapılarak, bireylerin ve toplumun genel mutluluk seviyeleri, iktisadi politikaların ve kamu hizmetlerinin memnuniyet seviyeleri araştırılmaktadır. (Zeliha et al., n.d.). Böylece mutluluğa etki eden faktörlerin iktisadi alanlarla araştırılması giderek yaygınlık kazanmaktadır.

3.3. Mutluluk İle İlgili Kavramlar

Mutluluk kavramı ile birlikte aslında mutluluk kavramı ile iç içe olan birçok kavram vardır. Bunların iktisat bilimiyle alakalı en çok kullanılanları; ‘yaşam memnuniyeti’, ‘fayda’, ‘iyi oluş’ ve ‘refah’ kavramlarıdır.

Mutluluk denilince akla bireyin yaşamını sürerken duyduğu memnuniyet gelmektedir. Yani hayatında mutlu olan bir insanın bulunduğu ekonomik, sosyal veya

duygusal durumdan memnun olduğu anlamına gelmektedir. Hayatından memnun olan bir insanın mutluluk seviyesi de o doğrultuda etkilenmektedir.

Yaşam memnuniyeti genelde mutluluk kavramı yerine kullanılır ancak aslında ikisi birbirinden ayrı kavramlardır. Yaşam memnuniyeti görüldüğünden biraz daha karmaşıktır. Yaşam memnuniyeti, kişinin yalnızca mutluluk düzeyini değil, yaşamın bir bütünündeki hazzını kapsar. Ruut Veenhoven’a göre yaşam memnuniyeti, bir kişinin bir bütün olarak yaşamının genel kalitesini olumlu olarak değerlendirme derecesidir. (Veenhoven, 1996: 17). Başka bir deyişle, kişinin yaşadığı hayatın tamamından ne kadar hoşlandığı diye açıklanmaktadır. Böyle bakıldığında mutluluk ile yaşam memnuniyeti aynı şey değildir. Mutluluk anlık bir deneyimdir, keyifli olmasına rağmen nihayetinde geçicidir. Sağlıklı bir yaşam kesinlikle mutluluk anlarını içerir, ancak mutluluk tek başına genellikle doyurucu ve tatmin edici bir yaşam sağlamaz.

Harvard Üniversitesi Psikoloji Profesörü Daniel Gilbert’e göre mutluluğun anlamı ‘herhangi bir şeydir’ (Gilbert, 2009). Yaşam memnuniyetinden daha geçici bir yapıdır ve çok sayıda olay, etkinlik veya düşünce tarafından tetiklenebilir.

Yaşam memnuniyeti mutluluktan yalnızca daha istikrarlı ve uzun ömürlü değildir, ayrıca kapsam olarak daha geniştir. Hayatımızla ilgili genel duygumuz ve gidişatından ne kadar memnun olduğumuzdur. İş, romantik ilişkiler, aile ve arkadaşlarla ilişkiler, kişisel gelişim, sağlık ve diğerleri dahil olmak üzere çeşitli alanlardan yaşam memnuniyetine katkıda bulunan birçok faktör vardır.

Mutluluk ve yaşam memnuniyeti arasındaki diğer fark, yaşam memnuniyetinin araştırmacıların önemli gördüğü kriterlere değil, sizin en değerli olduğunu düşündüğünüz faktörlere ilişkin kendi bilişsel yargılarınıza dayalı olmasıdır. Bu aynı zamanda temel farktır. Bir kişinin refah seviyesini yeterli düzeyde ölçen birçok ölçek vardır ancak refah seviyesi genellikle daha katı bir şekilde tanımlanır ve belirli değişkenlere dayanır. Bunlar genelde aile ve arkadaşlarla ilişkiler, kişisel gelişim, sağlık gibi faktörlerdir.

Popüler refah teorilerinden biri de Martin Seligman tarafından geliştirilen PERMA modelidir. Pozitif psikolojinin ‘kurucu babalarından’ biridir (Seligman, 2021). Onun

modeli, refaha katkıda bulunan beş ana faktör olduğu fikrine dayanmaktadır. Bunlar; “pozitif duygular”, “bağlılık”, “ilişkiler”, “anlam” ve “başarılar”dır.

Genellikle birbiri yerine kullanılan mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramının ölçümleri, bireylerin yapılan değerlendirmelere verdikleri cevaplarla sağlanan puanlama yöntemleriyle ölçülmektedir ve bu araştırmalar sonucu mutluluğu belirleyen veya etkileyen faktörlere ulaşılmaya çalışılmaktadır (Kahyaoğlu, 2008).

Ülkeler bazında, yaşam memnuniyetindeki farklılıklar üzerine yapılan araştırmalar, yaşam koşullarının ortalama yaşam doyumu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Yani, ekonomik olarak zenginlik ve bolluk içinde yaşayan ülkeler, daha fakir ülkelere göre daha yüksek bir ortalama yaşam memnuniyetine sahip olma eğilimindedir. Benzer bir çalışmaya göre daha iyi iş olanaklarına sahip ülkeler yaşam memnuniyeti açısından işsizliğin yüksek olduğu ülkelere göre genellikle daha yüksektir (Helliwell, Layard ve Sachs, 2017)

Gelir ile yaşam memnuniyeti arasındaki korelasyon daha yüksektir. Zengin ülkelere kıyasla; daha fakir ve aynı zamanda gelir dağılımının daha adil olduğu ülkelerde yaşam memnuniyeti daha yüksek olma eğilimindedir. Eşitliğin daha yüksek olduğu ülkelerde, insanlar tercihlerine ve arzularına en uygun yaşam tarzlarını seçebilmekte ve bu durum hayatlarından memnun olma ihtimallerini arttırmaktadır. Eğitim de yine yaşam memnuniyetini incelerken ilginç bir noktadır. Uluslararası varyansa dayalı olarak, eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu ülkelerde genellikle yaşam memnuniyeti düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ilginçtir ki, bireyler için eğitimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, o bireyin ülkesindeki az sayıda insan, bireyin eğitim seviyesine ulaştığında daha güçlü olduğunu belirtmek ilginçtir. Örneğin, ortalama eğitimin düşük olduğu ülkede lisans derecesine sahip bir kişi, daha yüksek eğitilmiş bir ülkede lisans derecesine sahip bir kişiye kıyasla yaşam memnuniyetinde daha büyük bir artış yaşayabilir (Salinas-Jiménez, Artés ve Salinas- Jiménez, 2011).

Chapman Üniversitesi’ndeki araştırmacılar tarafından yakın zamanda yapılan bir çalışma yaşam memnuniyetinin aslında ölüm riskinin azalmasıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak, yaşam memnuniyetindeki sık dalgalanmaların, sağlık ve uzun

ömür için özellikle zararlı olduğu gösterilmiştir (Boehm, Winning, Kubzansky, & Segerstrom, 2015).

Mutluluk ile ilgili olan bir diğer kavram olan öznel iyi oluş, insanların yaşamlarına ilişkin öznel değerlendirmelerine göre deneyimledikleri refah düzeyini tanımlamak için kullanılan bir şemsiye terimdir. Bu değerlendirmeler, hem olumlu hem olumsuz olabilen, yaşam memnuniyetine ilişkin yargıları ve duyguları içerir.

Öznel iyi oluş, açıklanmaya çalışılırken üç faktörle tanımlanmaktadır. Bunlar, “olumsuz duyguların bulunmaması”, “yaşamdan memnuniyet” ve “duyguların varlığı” olarak ifade edilmektedir (Myers and Diener, 1995). Öznel iyi oluş kavramı, insanların mevcut faktörlerinin farklılık veya benzerlik göstermesinden dolayı ölçümlerinde de tamamen farklı sonuçlar göstermektedir. Ekonomi literatürü, bireylerin kendi refahlarını, kendi isteklerinin karşılanmasından elde ettiklerini savunur. Bu durumda kendi isteklerini karşılama durumunda bireyin ekonomik refah düzeyi de kendi isteklerini karşılayabilme ve iyi olma şartları da değişkenlik göstermektedir.

Bireyler, kendi hayatlarıyla alakalı iyi oluş durumlarını değerlendirirken kendi yaş, meslek, medeni hal veya ekonomik durumlarını da değerlendirmeye katarak memnuniyetlerini belirlemektedirler (Gül, 2017).

Öznel iyi oluş kavramı; iyi oluş, memnuniyet, geçmişten doyum, gelecek için umutlu olma, iyimserlik ve şimdiki mutluluktur (Tuzgölü Dost, Yılmaz, E., 2016: 104).

Yaşam doyumu ise kişinin yaşamakta olduğu hayatta gerçekleştirdiklerini, hayatın niteliğini, yine kendi istek ve kriterlerine göre değerlendirmesiyle ortaya çıkmaktadır (Diener v. dğr, 1999).

Yaşam doyumu; hayatımızda gerçekleştirmek istediğimiz büyük bir değişimi, geçmişte yaşadığımız tecrübelerden edindiğimiz doyum ve gelecekte istediğimiz memnuniyet ve doyum kapsamında incelenmektedir. Bu yaşam doyumu incelenirken kişinin içinde bulunduğu sosyal şartlar yani işi, ailesi, boş zamanlarda geçirdiği aktiviteler, sağlık durumu, ekonomik durumu gibi faktörler doyum alanları olarak belirlenmektedir (Diener, 1999). Pavot ve Diener’e göre kişinin içinde bulunduğu şartlar ile hayalinde ya da

istediğin yaşam standartları arasındaki fark azaldıkça yaşam doyumu seviyesi de yükselecektir (Pavot ve Diener, 1993).

Anderson ve Martinsson (2006)'a göre yine yaşam doyumu araştırmaları yapılırken; bireylerin yaşam doyumu ile içinde bulunduğu sağlık, ekonomi, ülke standartları, konut ve yaşam kalitesi gibi faktörler olumlu düzeyde etkilenirken; işsizlik, sağlık sorunları, ülkenin ekonomik seviyesinin düşük olması da olumsuz düzeyde etkilenmektedir.

Mutluluk ve fayda arasındaki bağlantı ise özellikle 18. yüzyıl araştırmalarında ön plana çıkmıştır. Ekonomi biliminin bu iki kavram arasındaki bağı ise Adam Smith 'The Wealth of Nations' adlı eserinde piyasanın ve piyasada oluşacak dengesizliklerin görünmez bir el vasıtası ile düzeleceğini, bunun da toplumsal refahı yükselteceği ifadeyle savunmaktadır. Toplumsal refahın yükselmesi ile de toplumsal mutluluğun artacağını ve faydanın maddi bir zenginlikle oluştuğuunda mutluluğun esas sebebi olduğunu vurgulamaktadır. (Servet, 2017)

3.4. Mutluluğu Etkileyen Faktörler

Mutluluk, yaşam memnuniyet gibi kavramlardan bahsederken genellikle anket ve değerlendirme sonuçlarına göre açıklamalar yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden mutluluğu etkileyen faktörler üzerinde durulurken hem kişisel özelliklerdeki farklılıklar hem de toplumların ve ülkelerin farklılıkları üzerine değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde mutluluğu etkileyen faktörler olarak iki farklı alt başlık ele alınacaktır. Bunlar kişisel özellikleri barındıran sosyodemografik faktörler ile ülkelerin durumlarını belirleyen ekonomik faktörlerdir. Sosyodemografik faktörlerde birçok alt başlık incelenebilirken genel olarak yapılan araştırmalarda yaş cinsiyet, eğitim ve medeni hal durumu araştırılmaktadır. Ancak genel bir ülke ve dönemler için mutluluk faktörleri yorumu yapılacak olursa; yapılan araştırmalara göre; yaş bazında gençler ve yaşlılar orta yaşlı insanlardan daha mutlu olduklarını bildiriyorlar. Kadınlar ise erkeklerden biraz daha mutlu olduklarını belirtirken, medeni hal araştırmalarında çocuklu ve çocuksuz çiftler faktörleri de devreye girmektedir. Genel olarak bir şey söylenecek olursa çiftler bekârlardan daha mutlu olduklarını belirtmektedirler. Eğitim seviyesine aşağıda daha detaylı şekilde bakılacaktır ancak yükseköğrenim görmüş kişiler önümle

ölçüde daha yüksek bir mutluluk seviyesi göstermektedir. Sağlık konusunda da sağlık şartlarının bozulması mutluluğu azaltan sebepler arasında sayılmaktadır. (Frey & Stutzer, 2000)

3.4.1. Sosyodemografik Faktörler

3.4.1.1. Cinsiyet

Cinsiyet de dahil olmak üzere demografik değişkenler bazen mutluluğun zayıf belirleyicileri olarak görülmektedir (Diener ve diğerleri, 1999).Özelliklere ergen bireylere ilişkin bulgular da yetersizdir. Goldbeck ve arkadaşlar (2007) kızlarda erkeklere kıyasla daha düşük bir mutluluk ve yaşam memnuniyeti bildirirken, bu durum cinsiyet etkileri üzerine yapılan diğer bazı çalışmalarla uyumludur. Literatürün bir bölümü öznel iyi oluş düzeyinde cinsiyetler arasında bir fark olmadığını savunmaktadır (Casas ve diğerleri, 2007).

Cinsiyetin mutluluk ve iyi olma hali ile doğrudan bir ilişkisi olmadığı önerisi kabul edilse bile, bu tür sonuçlar cinsiyetin diğer değişkenlerin etkisini koşullandırabileceği, yani öznel iyi olma yani mutlu olma halinin oluşum sürecinin kız ve erkek çocuklar arasında farklı olabileceği ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır. Örneğin Thayer ve arkadaşları (1994) kadınların olumsuz ruh hallerinin üstesinden gelmek için sosyal desteğe daha sık başvurduklarını bulmuştur. Benzer şekilde Tkach ve Lyubomirsky (2006) kadın ve erkeklerin eşit derecede mutlu olduklarını bulmalarına rağmen, mutluluk artırıcı stratejilerin kullanımında cinsiyet farklılıklarını ortaya çıkarmışlardır. Bu farklılıklar, yaşam memnuniyetinin farklı alanlarına da bağlanabilir. Kızlar öğrenme, aile ve arkadaş konularında erkeklerden daha memnunken hayatlarından, fiziksel aktivitelerde tam tersi bir durum söz konusudur. Ancak genel mutluluk seviyelerinde önemli bir fark yoktur (Casas ve ark. 2007).

Veenhoven (1997), yaptığı araştırmada kadın ve erkek bireylerin mutluluk seviyelerinde belirgin bir fark bulamamıştır. Bazı şartlarda erkeklerin bazı şartlarda ise kadınların daha mutlu oldukları tespit edilmiştir. Bu duruma neden olacak şeylerle ilgili de geçerli bir bulgu ve ilişki bulamamıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalar kapsamında genellikle kadınların erkeklere göre daha fazla mutlu olduğu ancak fiziksel aktivite ve insanların hayat tarzlarına bakış açısından erkeklerin de mutlu olduğu tespitler yapılmıştır. Örneğin Akın ve Şentürk (2012) yaptıkları çalışmada erkeklerin kadınlara göre daha mutlu oldukları sonucuna varmışlardır.

3.4.1.2. Yaş

Yaş ve deneyimin de mutluluk üzerinde belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Yaşlı insanlar gençlere kıyasla hayatlarından daha tutarlı bir şekilde memnundurlar ve karamsarlığa daha az eğilimlidirler.

Yapılan bir araştırmaya göre 20-24 yaş arasındaki kişilerin ayda ortalama 3.4 gün üzgün olduğuna inanılırken, 65-74 yaş arası kişiler 2.3 gün üzgündürler (Aron & Aron, 1987).

Bireylerin algısı ve mutluluğa verdikleri tepkiler değişkenlik gösterirken yaş ve deneyim faktörlerinden etkilenebilirler. Yaşdan dolayı gelen bir yorgunluk ve bitkinlik gibi hisler de mutluluğu etkilemektedir. Bu değişkenlere uyum sağlamak uzun vadede mutluluğu artırır (Aron & Aron, 1987).

Yapılan bazı araştırmalara göre ise 18-24 yaş aralığındaki bireylerle 65 yaş ve üstü bireylerin karşılaştırılmasında genç nüfusun daha mutlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırma sonucunda yaşlı nüfusun daha mutsuz olmalarının sebepleri arasında genelde yorgunluk ve sağlık sorunları olduğu saptanmıştır (Aron&Aron, 1987).

Yaş ve mutluluk korelasyonu şeklinde yapılan mutluluk çalışmalarında genellikle ters ‘U’ şeklinde grafikler ortaya çıkmaktadır. Çoğu araştırmada orta yaş civarında mutluluğun yaşla birlikte genellikle artması ve daha sonra yaşlanmayla birlikte azalması öngörülmektedir. Genç nüfusun mutsuz olmasının sebepleri arasında da genellikle gelecek kaygısı, çocukların karar vermede bağımsız olamamaları, gelişen eğitim şartlarında sınav kaygılarının olması ve aileler tarafından baskı altında olması muhtemel sebepler arasındadır. Aynı zamanda da gelirleri düşüktür ve bağımlıdırlar (Ng, 2022).

Yapılan çoğu araştırma sonucu, sadece yaş ve mutluluk korelasyonu içerdiği için ters ‘U’ korelasyonu çıksa da araştırmacılar mutluluğu etkileyen birçok faktörün olduğunu

düşünüp farklılıklar olabileceğini düşünmektedirler. Örneğin; Blanchflower ve Oswald (2017), 51 ülkeden 20 ile 90 yaş arasındaki rastgele seçilmiş 1.3 milyon bireyi kapsayan yedi veri seti kullanarak, yaş ve mutluluk ilişkisinin büyük ölçüde normal ‘U’ şeklinde olduğu sonucuna ulaşmıştır (Ng, 2022).

3.4.1.3. Eğitim

Mutluluğu etkileyen faktörler olarak, mutluluğun gelir, sağlık, eğitim gibi faktörlerle pozitif; işsizlik, kentleşme, cinsiyet farklılığı gibi faktörlerle olumsuz ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Mutluluğu etkileyen en önemli faktörlerden biri de eğitim olmuştur. Cunado ve Gracia (2012) yüksek eğitimin daha iyi bir yaşam kalitesine yol açtığını, bunun da gelir ve istikrarlı iş durumundan kaynaklandığını iddaa etmiştir. Diğer bir deyişle yüksek eğitimli kişilerin yüksek maaşlı ve nispeten iyi koşullara sahip bir iş bulma yüzdeleri daha yüksek olabilir. Veenhoven (2012), zeka seviyesi ile mutluluk arasında bireysel düzeyde bir korelasyon olmadığını ancak makro alanda değerlendirildiğinde anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Chen (2012), Asya ülkelerinde eğitimin parasal olmayan faktörler açısından mutluluğu arttıran olumlu bir faktör olduğunu iddaa etmiştir. Örneğin, yükseköğrenim kozmopolit ve sosyal ağlara kolay erişimin bir aracı olabilir.

Layard (2005) ise sadece yüksek eğitimin mutluluk üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu çünkü yüksek eğitim sayesinde bireylerin daha üst düzey bir iş imkânı ve sosyal ağlara sahip olduğunu öngörmektedir.

Michalos (2008), eğitim değişkenleri ile mutluluk arasındaki ilişkiyi araştırmanın önemli bir parçasının, eğitim değişkeninin ‘diploma ve derecelere yol açan, ilk, orta ve yükseköğretim dahil olmak üzere ulaşılan en yüksek örgün eğitim düzeyi’ açısından doğru bir şekilde tanımlanması olduğunu iddaa etmiştir. Michalos (2008) bu tanımla birlikte eğitim ile mutluluğun ilişkisinin yetersiz olduğunu ancak geniş bir yaygın eğitim kavramını içerecek şekilde genişletilmesi halinde eğitimin mutluluk üzerindeki olumlu etkisini kabul etmiştir (Diener et al., 2018).

Bütün bunlarla birlikte, eğitim ile mutluluk arasındaki negatif ilişkiyi araştıran makaleler de bulunmaktadır. Hartog ve Oosterbeek (1998) Hollanda ile ilgili dataları

kullanarak, orta düzey eğitime sahip bireylerin mutluluk, sağlık ve zenginlik açısından daha iyi durumda yer aldıklarını tespit etmişlerdir. Hu (2015), çalışmasında eğitimin mutluluğa olumlu katkısı olmasına rağmen 2003 ve 2010 yılları arasında etkisinin azaldığını bulmuştur. Bazı çalışmalar ise, bireylerin daha üst seviye eğitim almalarına rağmen daha yüksek derecede gerginlik ve strese sahip oldukları için mutsuz oldukları yönündedir (Clark ve Oswald, 1994).

Türkiye’de yapılan çalışmalar bazında bakarsak, Akın ve Şentürk (2012), yaptıkları çalışmalarda eğitim ile mutluluk arasında ters korelasyon olduğunu tespit etmişlerdir. Çevik ve Korkmaz (2014) ise mutluluk ile eğitim arasından değil, eğitim ile üst seviye bir iş bulma arasındaki ilişkilerden bahsetmiştir.

Bütün bu değerlendirmeler yapıldığında aslında eğitim seviyesinin de yine bireylere ya da toplumlara göre farklılık gösterebileceğini ancak yine de mutluluk seviyesi belirleme aşamalarında kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında olan ekonomik, sosyal, demokratik düzen farkları bireyler arasında da kesinlikle görülmekte ve alınan eğitimler doğrultusunda da farklar oluşmaktadır. Ayrıca yüksek lisansa eğitimi bitirmiş iki farklı insanın ülkenin refah seviyesine göre bireyler arası yine farklar oluşturabileceği, daha düşük refah seviyesine sahip ülkedeki bireyin belki de daha fazla mutluluğa sahip olabileceği düşünülmektedir. Ekonomik göstergeleri ve durumu daha iyi olan ülkelerde eğitim imkânları da daha gelişmiş ve ulaşılması kolay bir durumdur. O yüzden eğitim seviyelerini ilerletme amacını yürüten kişi sayısının daha fazla olabileceği aşıkardırBu yüzden yüksek bir eğitimi bitirmiş olsa da orada da nitelik farkı ortaya çıkabilecek ve belki de diğer insanlara göre eksikliklerinden dolayı stres ve kaygıya sebep olabilecektir. Bu durumda mutluluk seviyesini de düşürebilecektir.

3.4.1.4. Medeni Durum

Evlilik ile mutluluk arasında birçok araştırma yapılmıştır ve genellikle evli insanların evli olmayanlara göre daha mutlu olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu tarz araştırmalarda üzerinde durulan esas konunun evlilikte geçen süreyle veya evlilikte yaşananlarla alakalı mutluluk ölçümlerinin yapılmasıdır.

3.4.2. Ekonomik Faktörler

3.4.2.1. Kişi Başına Gelir

Gelir, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına ve hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olan önemli bir faktördür. Yüksek gelirli insanlar, genellikle daha rahat bir yaşam sürerler ve daha fazla fırsata sahiptirler. Ancak, sadece yüksek bir gelire sahip olmak mutluluğu garanti etmez. Bunun yanı sıra, gelir dağılımı, gelir eşitsizliği ve yoksulluk gibi faktörler de önemlidir.

3.4.2.2. İşsizlik

İşsizlik, insanların yaşamlarını etkileyen önemli bir ekonomik faktördür. İşsiz insanlar, genellikle maddi sıkıntılar yaşarlar ve geleceklerine dair endişeleri artar. Ayrıca, işsiz kalmak insanların kendine güvenlerini kaybetmelerine ve sosyal izolasyona yol açabilir. İşsizlik oranları düşük olduğunda, insanların daha mutlu hissetmeleri ve geleceklerine daha umutlu bakmaları daha olasıdır.

3.4.2.3. Enflasyon

Yüksek enflasyon, özellikle sabit ve düşük gelirli kesimler açısından satın alma güçlerinin azaldığı anlamına gelir. Yüksek enflasyon, insanların geleceklerine dair endişelerini artırabilir ve psikolojik olarak zorlayıcı bir ortam yaratabilir. Bu nedenle, düşük enflasyon oranları insanların daha mutlu hissetmelerine yardımcı olabilir.

3.4.2.4. Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ülkenin toplam mal ve hizmet üretimindeki artışı ifade eder. Yüksek ekonomik büyüme, insanların iş bulma olasılıklarını artırabilir ve hayat standartlarını yükseltebilir. Ancak, ekonomik büyümenin doğrudan mutlulukla ilgisi olmadığına dikkat edilmelidir. Ekonomik büyüme, sadece ekonomik göstergeleri etkileyen bir faktördür ve insanların mutluluğunu etkileyen diğer faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır.

4. BÖLÜM

4. MUTLULUK ÖLÇÜTLERİ VE TÜRKİYE

Mutluluk kavramı ve iktisat ile ilişkisini bu bölüme kadar değerlendirirken, ülkelerin ya da kurumların da bu iki terim arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu yüzden çalışmanın bu bölümüne bazı mutluluk endekslerinden ve nasıl değerlendirme yapıldığından bahsedilecektir. Bunlardan bazıları; ‘Daha iyi yaşam endeksi-Better Life Index’, ‘Dünya Mutluluk Endeksi’ ve ‘Bhutan Krallığı ve Gayri Safi Mutluluk Endeksi’dir. ‘Mutluluk endeksleri’ terimi, ülkelerin veya bölgelerin yani insanların mutluluk düzeylerini ölçen endeksler olarak tanımlanabilir. Bu endeksler genellikle sosyo-ekonomik faktörler, insanların yaşam kalitesi, sağlık ve güvenlik gibi faktörleri değerlendirerek hesaplanır.

4.1. Daha İyi Yaşam Endeksi-Better Life Index

Daha İyi Yaşam Endeksi (BLI), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üye ülkelerde refahı ve yaşam kalitesini ölçmek için geliştirilmiş bir araçtır. BLI 11 farklı konuyu temel alır: Barınma, gelir, iş, toplum, eğitim, çevre, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş-yaşam dengesi.

Bu 11 konunun her biri bir ülke vatandaşlarının genel refahını ölçmek için kullanılan çeşitli göstergelere bölünmüştür. Örneğin ‘gelir’ başlığı altında, BLI ortalama hane halkı harcanabilir geliri, yoksulluk oranları ve gelir eşitsizliği gibi faktörleri ölçebilir. Daha İyi Yaşam Endeksi’ni hesaplamak için kullanılan veriler, resmi istatistiklerden ve anketlerden gelir ve ülkeler, konuların her birinde ne kadar iyi performans gösterdiklerine göre sıralanır.

Daha İyi Yaşam Endeksi’nin amacı, GSYİH gibi geleneksel ekonomik göstergelerin ötesine geçen kapsamlı ve karşılaştırılabilir bir refah ve yaşam kalitesi ölçüsü sağlamaktır. Amaç, ülkelerin vatandaşlarına iyi bir yaşam kalitesi sağlamak açısından iyi durumda oldukları ve iyileştirebilecekleri alanları belirlemeleri için bir yol sağlamaktır.

4.1.1. Oecd Ülkelerinde Better Life Index Değerlendirmesi

OECD, milli hesaplar göstergeleri arasında daha iyi bir refah ölçüsü olan Net Milli Gelir (NNI) ile hanehalkı gelir ve tüketim ölçüleri gibi diğer göstergelerin varlığını bulmuştur. Kavramsal olarak, NNI iki nedenle çekici bir ölçüdür. İlk olarak, yabancıların refahına katkıda bulunan sınır ötesi gelir akışlarını dikkate alır. Bu, özellikle büyük yabancı yatırım stoku olan İrlanda gibi ülkeler için önemlidir. İkinci olarak, üretimde tüketilen sermayenin değerini ve dolayısıyla gelecek nesillere aktarılamayan değeri dikkate alır.

Ancak, pratikte, GDP ve NNI arasındaki ayrım OECD ülke sıralamaları için önemli görünmemektedir. OECD, NNI'deki hem düzeylerin hem de büyüme oranlarının kişi başına düşen GDP ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Başka bir zorluk, veri bulunabilirliğidir. Diğer milli hesaplar ölçüleri, refah ölçüsü olarak daha uygun olsa da, OECD ülkelerinin çoğunda GDP kadar yaygın olarak mevcut olan güvenilir tartışmasız veri serileri elde etmek zordur. OECD, ekonomik verilerin uluslararası karşılaştırmalarını çevreleyen normal belirsizlik derecesi göz önüne alındığında, çoğu amaç için kişi başına düşen GDP seviyesinin tüketim olasılıklarının iyi bir özet ölçüsü olduğuna sonuç çıkarmaktadır.

Tabii ki, milli hesaplar çerçevesi refahın mükemmel bir ölçüsünü sağlamaz. OECD, birçok sosyal göstergeyi içerecek şekilde GDP'yi genişletmenin sonuçlarını açıklar. Boş zaman, hanehalkı içinde gelir paylaşımı ve gelir dağılımının etkisini içerecek şekilde GDP'yi 'genişletmek' için örnek hesaplamalar, bu göstergeler ve kişi başına düşen GDP'ye dayalı ülke sıralamalarının genellikle benzer olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, OECD ülkeleri arasında, özgürlük, iyi sağlık ve bir gruba veya topluluğa aidiyet hissi gibi çoğu belirli sosyal koşulların seviyeleri, kişi başına düşen GDP ile pozitif olarak ilişkilidir.

Ancak, Boarini ve arkadaşlarının (2006) OECD çalışmasını destekleyen çalışmasında, yazarlar diğer verileri kişi başına düşen GDP ile birleştirerek veya sosyal göstergelerden refahın bileşik ölçüsünü oluşturarak ülkeleri sıralama zorluğuna dikkat çekiyorlar. Tercihler ülkeler ve toplumlar arasında geniş farklılıklar gösterir ve farklı

Ülkelerin refahını nesnel olarak sıralamak hiçbir zaman mümkün olmayacak gibi görünmektedir.

Bu problemle ilgili bir örnek, gelir eşitsizliği ile ilgilidir. Farklı eşitsizliklere karşı farklı önyargılar kullanılarak etkili olarak eşit olarak dağıtılmış hanehalkı geliri ölçümü sunulur. Ancak, farklı toplumlardaki insanların eşitsizliklere karşı çok farklı önyargıları vardır. Son araştırmalar, eşitsizliğin Avrupa'da insanları mutsuz ettiğini ancak ABD'de böyle olmadığını göstermektedir (Alesina vd. 2001). Sabit bir eşitsizlik önyargısına dayalı sıralamalar, ülkeler arasındaki refahı yanıltıcı bir şekilde gösterebilir. Bu durumda, birbirinden farklı sosyal göstergelerin ağırlıklarının atanarak sentetik bir refah endeksi oluşturulması da bir problem yaratmaktadır. Tabii ki, bu ağırlıklar herhangi bir kişinin refah anlayışı ile uyulaamayabilir. İstatistiksel açıdan bakıldığında, uygun ağırlıklar ve ülke sıralamaları konusunda tamamen belirsiz kalıyoruz. Bu gibi toplam refah göstergeleri sunmak, yanıltıcı bir izlenim yaratabilir. Refahı ölçebileceğimiz ve ülkeleri buna göre sıralayabileceğimiz kesinlik izlenimi yaratılabilir.

Refah lmnde boş zaman oldukça önemlidir. Örneğin, ABD ve Fransa arasındaki kişi başına GSYİH farkını tamamen açıkladığı iddia edilebilir. Bu da zor bir alan. Boarini ve arkadaşları (2006), işçilerin boş zamanlarını dikkate alarak, isiz olan birinin ya da zorunlu olarak erken emekli olan birinin boş zamanının, bir işçinin boş zamanından çok daha az değerli olduğunu varsayar. Ancak, lkeler arasında gönüllü olarak çalışma yaşamının uzunluğundaki farklılıklar, emeklilik ve evdeki i dağılımını göz ardı eder. Belki de boş zamanın daha iyi bir ölçüsü, insanların tüm yaşamları boyunca boş zaman için ne kadar süreleri olduğunu tahmin etmelidir.

Mutluluğun değerlendirilmesi için bir alternatif, öznel göstergeleri kullanmaktır. İnsanların hayatlarından ne kadar mutlu ve tatmin olduklarını belirlemenin bir yolu, anketler aracılığıyla onlara sormaktır. OECD, anket sonuçlarının çarpıcı bir özelliğinin, OECD lkelerinin çoğunda insanların gelir düzeylerine neredeyse bakılmaksızın kendilerini oldukça mutlu ve tatmin olmuş olarak değerlendirmeleri olduğunu buluyor. OECD lkelerinde mutluluk düzeyleri yüksektir: OECD lkelerinin yaklaşık üçte ikisinde, örneklenen insanların yaklaşık %90'ı hayatlarından oldukça veya oldukça mutlu olduklarını iddia ediyor. Daha zengin OECD lkelerinin daha yüksek yaşam memnuniyeti düzeyleri bildirilmesi için sadece zayıf bir eğilim vardır.

OECD'nin bulguları beklenmedik değildir. Para geliri ile mutluluk arasındaki zayıf bağlantı, insan davranışının iki yönünün birleşimi tarafından açıklanmaktadır. İlk olarak, bireyler daha yüksek gelire uyum sağlarlar. İnsanlar daha yüksek bir gelire alıştıklarında, zamanla hayat tatmini üzerindeki etkisi kaybolur ("hedonik koşu bandı"). İkinci olarak, temel ihtiyaçlar karşılandıktan sonra, gelir arttıkça beklentiler artar ("tatmin koşu bandı"), ancak aynı zamanda başarı engeli daha yüksek olduğu için ulaşılamayan hedefler ve daha büyük bir hayal kırıklığına neden olur. "Adaptasyon" varlığını destekleyen kanıtlar birkaç deneysel ve ampirik çalışma tarafından sağlanmıştır (Diener ve Seligman 2004; Layard 2005; Van Praag ve Frijters 1999).

İkinci olarak, bireyler sosyal karşılaştırmalar yapma eğilimindedirler. Bazı yazarlar, öznel memnuniyetin, kendi durumunun referans grubuna göre bir değerlendirmesi tarafından etkilendiğini savunuyorlar. Araştırmalar ayrıca, sosyal karşılaştırmaların daha yüksek gelire sahip bireyler için ve referans grubundan daha az kazananlar için daha fazla önemli olduğunu göstermektedir. Layard (2005), ABD'de algılanan göreceli gelirin bireylerin kişisel mutluluğu için kendi gelirlerinden daha önemli olduğunu ve İsviçre'deki araştırmaların kişisel mutluluğun sadece aynı toplulukta yaşayan insanların gelirleriyle karşılaştırıldığında kişisel gelirine bağlı olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Sosyal karşılaştırmalar, kişisel gelişim fırsatları hakkında bilgi sağladığında da (Senik 2004) yaşam memnuniyetini artırabilir.

Mutluluk verilerinin analizi, OECD ülkeleri arasında mutluluk ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) düzeyi arasında en azından yüzeyde bir pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

OECD ülkeleri arasında mutluluk seviyeleri, genel olarak iyi bir seviyededir. Bu değerlendirmeler, genellikle OECD tarafından hazırlanan "Better Life Index" adlı bir araç kullanılarak yapılır. Bu araç, insanların mutluluklarını etkileyen faktörleri dikkate alır ve her ülkenin performansını karşılaştırır.

OECD'nin son verilerine göre, 2021 yılı itibarıyla OECD ülkeleri arasında mutluluk seviyesi en yüksek olan ülke Finlandiya'dır. Finlandiya'nın mutluluk seviyesini sırasıyla Danimarka, İsviçre, İzlanda ve Hollanda takip eder. Bu ülkeler, yüksek yaşam

kalitesi, güçlü sosyal güvenlik ağıları, yüksek gelir düzeyleri ve sağlık hizmetleri gibi faktörlerle birlikte, yüksek mutluluk seviyeleri ile öne çıkmaktadırlar.

Öte yandan, OECD ülkeleri arasında mutluluk seviyesi en düşük olan ülkeler arasında ise Türkiye, Meksika, Macaristan, Şili ve Estonya yer almaktadır. Bu ülkelerde, düşük gelir düzeyleri, yetersiz sosyal hizmetler, işsizlik ve yoksulluk gibi faktörler, mutluluk seviyelerini düşürmektedir.

Ancak, mutluluk seviyelerinin ölçülmesi ve karşılaştırılması zor bir konudur ve her ülkenin mutluluk seviyesini etkileyen faktörler farklılık gösterir. Dolayısıyla, OECD'nin Better Life Index aracı, sadece bir gösterge olarak kullanılmalı ve her ülkenin kendine özgü sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Yine de bütün bu faktörlerin değişkenlik göstermesine rağmen yıllık olarak yayınlanan raporlarda ülke bazlı değerlendirmeler yapılmaya devam edilmektedir.

Yıllık olarak yayınlanan Dünya Mutluluk Raporu, ülkelerin mutluluk seviyelerine göre sıralanır. Rapor, kişi başına düşen milli gelir, sosyal destek, yaşam beklentisi, hayat tercihlerinde özgürlük, cömertlik ve yolsuzluk algısı gibi faktörleri kullanarak bir ülkenin mutluluk puanını belirler.

2021 Dünya Mutluluk Raporu'na göre, OECD ülkeleri arasında en mutlu 10 ülke şunlardır:

Finlandiya, Danimarka, İsviçre, İzlanda, Hollanda, Norveç, İsveç, Lüksemburg, Avusturya, Yeni Zelanda.

Better Life Index faktörlerine dayalı olarak bazı ülke değerlendirmeleri ise şöyledir:

Finlandiya; eğitim, yaşam beklentisi ve sosyal destek gibi yüksek puanlarla, Finlandiya dünyanın en mutlu ülkelerinden biri olarak sürekli olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca iş-yaşam dengesi, toplum ve çevre gibi alanlarda da yüksek sıralarda yer almaktadır.

Danimarka; iş-yaşam dengesi yüksek bir puanla, Danimarka esnek çalışma saatleri ve ebeveyn izni politikaları ile bilinir. Ayrıca eğitim, sosyal destek ve yaşam memnuniyeti gibi alanlarda da yüksek puanlar almaktadır.

İsviçre; gelir ve zenginlikte yüksek puanlarla, İsviçre dünyanın en yüksek kişi başına düşen milli gelirlerinden birine sahiptir. Ayrıca eğitim, sağlık ve çevre kalitesi gibi alanlarda da yüksek puanlar almaktadır.

İzlanda; sağlık ve eğitim gibi yüksek puanlarla, İzlanda kirlilik düzeyinin düşüklüğü ve yüksek yaşam kalitesi ile bilinir. Ayrıca sosyal destek, yaşam memnuniyeti ve iş-yaşam dengesi gibi alanlarda da yüksek puanlar almaktadır.

Hollanda; eğitim, sağlık ve iş-yaşam dengesi gibi yüksek puanlarla, Hollanda sürekli olarak dünyanın en mutlu ülkelerinden biri olarak değerlendirilir. Ayrıca sosyal destek ve çevre kalitesi gibi alanlarda da yüksek puanlar almaktadır. (<https://www.oecdbetterlifeindex.org/>)

OECD ülkeleri arasında Türkiye, bazı faktörlerde yüksek puanlar alırken diğerlerinde daha düşük puanlar almaktadır.

Örneğin, Türkiye'nin ekonomik gelişmişliği son yıllarda artmış olsa da kişi başına düşen milli gelir açısından OECD ortalamasının altında kalıyor. Bununla birlikte, Türkiye'nin yükseköğrenim oranı ve eğitim sistemi iyi bir seviyede. Ancak diğer taraftan, sağlık sistemi kalitesi, iş-yaşam dengesi ve sosyal destek alanlarında daha düşük puanlar almaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin çevre kalitesi de eleştiriliyor. Şehirlerdeki hava kirliliği, su kirliliği ve çöp yönetimi gibi konularda sorunlar yaşanıyor. Bununla birlikte, Türkiye'nin doğal güzellikleri, tarihi mirası ve kültürel çeşitliliği gibi alanlarda da önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenmektedir.

Türkiye, son yirmi yılda vatandaşlarının yaşam kalitesini iyileştirmede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bununla birlikte, Türkiye, Better Life Index'teki diğer ülkelere göre sınırlı sayıda refah boyutunda iyi performans göstermektedir. İş, iş-yaşam dengesi, eğitim, sağlık, çevre kalitesi, sosyal bağlantılar ve yaşam memnuniyeti konularında

ortalamanın altında performans göstermektedir. Bu değerlendirmeler, mevcut seçilmiş verilere dayanmaktadır.

Mutluluk satın alamayabilir, ancak daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmanın önemli bir aracı olan para önemlidir. Türkiye'de, kişi başına düşen ortalama hanehalkı net ayarlanmış kullanılabilir gelir, yılda 30.490 ABD doları olan OECD ortalamasının altındadır.

İstihdam açısından, Türkiye'de 15 ila 64 yaş arası insanların yaklaşık %48'i ücretli bir işe sahip, bu OECD istihdam ortalaması olan %66'nın altındadır. Erkeklerin %65'i; kadınların yalnızca %30'u ücretli çalışmaktadır, Türkiye'de, çalışanların %25'i ücretli işlerinde çok uzun saatler çalışıyor, bu OECD ortalaması olan %10'un oldukça üzerindedir ve erkeklerin %27'si, kadınların %20'sine kıyasla ücretli işlerinde çok uzun saatler çalışıyor.

İyi bir eğitim ve beceriler, iş bulmanın önemli gereklilikleridir. Türkiye'de, 25-64 yaş arasındaki yetişkinlerin %42'si ortaöğretimi tamamlamış durumda ve bu, OECD ortalaması olan %79'un altındadır. Ancak, tamamlama oranı erkekler ve kadınlar arasında farklılık gösterir. Erkeklerin %45'i lise eğitimini başarıyla tamamlarken, kadınların yalnızca %38'i tamamlamıştır. Eğitim sisteminin kalitesi açısından, ortalama öğrenci, OECD'nin Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı'nda (PISA) okuma, matematik ve bilimde 462 puan aldı. Bu puan, OECD ortalaması olan 488'den daha düşüktür. Türkiye'de, kızlar ortalama olarak erkeklerden 9 puan daha iyi performans göstererek, OECD ortalaması olan 5 puanlık farkın üzerindedir.

Sağlık açısından, Türkiye'de doğumda beklenen yaşam süresi yaklaşık 79 yıldır ve bu, OECD ortalaması olan 81 yıldan iki yıl daha düşüktür. Kadınların yaşam beklentisi 81 yıl iken, erkeklerin yaşam beklentisi 76'dır. Atmosferik PM_{2.5} seviyesi - akciğerlere zarar verecek kadar küçük hava kirliliği parçacıkları - 27, 1 mikrogram/metreküp'tür ve bu, OECD ortalaması olan 14 mikrogram/metreküp'ün üzerindedir. Türkiye'de, insanların %62'si su kalitesinden memnun olduklarını söylüyor, bu OECD ortalaması olan %84'ün altındadır.

Kamu alanıyla ilgili olarak, Türkiye'de orta düzeyde bir topluluk hissi ve yüksek düzeyde sivil katılım var; insanların %85'i, ihtiyaç duyduklarında güvenilebilecekleri birilerini tanıdıklarını düşünüyorlar ve bu, OECD ortalaması olan %91'den daha azdır. Vatandaşların siyasi sürece katılımını ölçen seçmen katılım oranı son seçimlerde %86 idi ve bu, OECD ortalaması olan %69'dan daha yüksektir ve Türkiye'deki zorunlu oy kullanma uygulamasını yansıtır. Sosyal ve ekonomik statü seçmen oranlarını etkileyebilir; nüfusun en üst %20'si için tahmini seçmen katılımı %87, en alt %20'si için ise tahmini seçmen katılımı %84'tür.

Türkler, genel yaşam memnuniyetlerini 0 ile 10 arasındaki bir ölçekte değerlendirmeleri istendiğinde, ortalama olarak 4.9 puan verdiler ve bu, OECD ortalaması olan 6.7'den daha düşüktür. (<https://www.oecdbetterlifeindex.org>)

OECD 'Better Life Index' kriterleri doğrultusunda Türkiye'nin de bu yönde bir yol haritası çıkarması gerektiği düşünülürse, gelişmekte olan bir ülke olarak en önemli değişikliklerin ve gelişmenin aşağıda bahsedilecek maddeler olduğu değerlendirilmektedir.

İş fırsatlarını arttırmak; Türkiye'nin istihdam oranı düşük olduğundan, hükümetin istihdam yaratmaya odaklanması gerekiyor. Özellikle kadınların işgücüne katılımını arttırmak için uygun politikalar uygulamak önemlidir.

Eğitim seviyesini yükseltmek; Eğitim seviyesinin yükseltilmesi, insanların işgücüne katılımını arttırabilir ve dolayısıyla yaşam standartlarını yükseltebilir. Türkiye'nin eğitim sistemi, özellikle kırsal bölgelerde olmak üzere, birçok zorlukla karşı karşıya olduğundan, eğitime daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir.

Sağlık hizmetlerini geliştirmek; Türkiye'nin sağlık sektörü son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da, hala gelişmesi gereken alanlar var. Özellikle, hizmetlerin kalitesini arttırmak ve hizmetlere daha fazla erişim sağlamak önemlidir.

Çevre kirliliği ile mücadele etmek; Türkiye'nin çevre kirliliği seviyesi yüksek olduğundan, hükümetin bu alanda daha fazla yatırım yapması ve çevre kirliliğini azaltmaya yönelik politikalar uygulaması gerekmektedir.

Toplumsal bağları güçlendirmek; Türkiye'nin toplumsal bağları güçlendirmek için daha fazla çaba sarf etmesi gerekiyor. Özellikle, farklı topluluklar arasındaki anlayışı arttırmaya ve hoşgörüyü teşvik etmeye yönelik politikalar uygulanabilir.

Gelir eşitsizliğini azaltmak; Türkiye'nin gelir eşitsizliği seviyesi oldukça yüksek olduğundan, hükümetin bu alanda politikalar uygulaması gerekiyor. Gelir eşitsizliğini azaltmak, toplumun genel refahını arttırabilir.

Yaşlılara yönelik hizmetleri geliştirmek: Türkiye'nin yaşlı nüfusu hızla artıyor ve bu nedenle yaşlılara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi önemlidir. Özellikle, yaşlıların sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere daha fazla erişim sağlamalarını sağlamak gerekmektedir.

4.2. Dünya Mutluluk Endeksi

Dünya Mutluluk Raporu, Gallup Dünya Anketine göre 156 ülkeyi mutluluk seviyelerine göre sıralayan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı'nın yıllık bir yayınıdır. Rapor, insanlardan yaşamlarını 0-10 arasında derecelendirmelerini isteyen basit bir soruya dayanmaktadır; burada 0, olabilecek en kötü yaşam ve 10, olabilecek en iyi yaşamdır. Bu sorudan elde edilen veriler, ülkeleri vatandaşlarının ortalama mutluluk düzeyine göre sıralamak için kullanılır. Rapor ayrıca kişi başına düşen GSYİH, ortalama yaşam süresi, yaşamla ilgili seçim yapma özgürlüğü gibi diğer verileri de kullanır. , sosyal destek ve cömertlik, mutluluk puanları için bağlam sağlamak ve ulusal düzeyde mutluluğa katkıda bulunan faktörleri belirlemek. Ülkeler 6 farklı faktöre göre puanlanır: gelir, sağlıklı yaşam beklentisi, sosyal destek, güven, cömertlik ve yaşam seçimleri yapma özgürlüğü. Bu faktörlerin her birine bir ağırlık verilir ve ülke puanları, bu faktörlerin her birindeki ortalama puana göre hesaplanır. 2021 raporuna göre Finlandiya dünyanın en mutlu ülkesi olarak sıralanırken, onu Danimarka takip etti. Danimarka, İsviçre, İzlanda ve Hollanda. Amerika Birleşik Devletleri 18., Türkiye ise 77. sırada yer aldı .Dünya Mutluluk Raporu'nun amacı, mutluluğa katkıda bulunan faktörlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve ülkeleri bu bilgileri kullanmaya teşvik etmektir. Vatandaşlarının refahını artırmak için. Bu faktörlerin her birine bir ağırlık verilir ve ülke puanları, bu faktörlerin her birindeki ortalama puana göre hesaplanır. Türkiye'nin yıllara bağlı olarak 2020 ye kadar olan mutluluk endeksi seviyeleri tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Yıllara göre Türkiye’nin mutluluk endeks skoru ve küresel sıralamadaki yeri

Yıl	Mutluluk Endeks Skoru	Sıralama
2010-2012	5.345/10	77/156
2012-2014	5.332/10	76/158
2013-2015	5.389/10	78/157
2014-2016	5.500/10	69/155
2015-2017	5.483/10	74/156
2016-2018	5.373/10	79/156
2017-2019	5.132/10	93/153
2018-2020	4.948/10	104/149

Kaynak: World Happiness Report

4.3. Bhutan Krallığı ve Gayri Safi Mutluluk Endeksi

Modern siyasi tarihe bakıldığında, mutluluğun siyasi felsefenin bir parçası olarak vurgulandığı söylenebilir. Mutluluk arayışı 1776 Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirisi’nde önemli bir insan hakkı olarak kullanılmıştır. Ancak mutluluk politikası soyut bir fikir olarak kaldı. Mutluluk üzerine politikaların belirli veya gerçek bir yasal, bilimsel ve ekonomik uygulama çerçevesi yoktu.

Ekonomistler 1930’lardan beri Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ekonomik büyüme modeline alternatif bir öneri sunmaya başladı. Simon Kuznets, Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın sınırlarının farkındaydı ve milli gelir ölçümünden bir ulusun refahının çıkarılamayacağını söyledi.

1979 yılında Bhutan Krallığı’nınördüncü kralı olan Jigme Wangchuck, havaalanında verdiği bir röportajda Gayri Safi Milli Mutluluk terimini ortaya attı ve ‘Gayri Safi Milli Hasıla’ya inanmıyoruz, bizim için önemli olan Gayri Safi ulusal mutluluk daha önemlidir’ cümlesini kullandı.

Gayri Safi Milli Mutluluk (GNH) ifadesi başlangıçta, Bhutan Krallığı’nın batıdaki materyalist ekonomik kalkınma tarzına kayıtsızlığını ve aynı zamanda Bhutan’ın Budist kültürünün korunmasına önem verdiğini belirtmek için hazırlıksız bir şekilde kullanılmıştır. Daha sonra, hükümet yetkilileri, kralın GSMH’sının dört sütununu şu

şekilde ilan ettiler: Ekonomik özgüven, kültürel korunma, çevreyi koruma ve iyi yönetim.

Bhutan Krallığı'nın anlayışına göre, ülkelerin gelişmişliğini ve büyümesini sağlamak için hükümetlerin bu koşulları yerine getirmesi ve toplumların mutluluğunu sağlamaya çalışması gerekmektedir. Gayri Safi Milli Mutluluk kavramı, bir ülkenin refah seviyesini sadece ekonomik veriler ile değil, daha bütün bir yaklaşımla ölçülmesi gerektiğini savunmaktadır. Krallık bu ölçümleri yapabilmek için 9 ana endeks belirlemiştir.

Gayri safi milli hasılanın hesaplanmasıyla mutluluk endeksinin hesaplanması çok farklı yöntemlerle yapılmaktadır. GSMH'nın eksik ve kesin olmayan sonuçlar verdiği düşüncesi sebebiyle birçok insan, toplumsal değerler ve kültürel değerlerin doğru bir şekilde hesaplanmasını sağlayacak yeni bir sistem geliştirmek için çaba harcamaktadır. (Chen, 2015)

Kaynak: The Centre Bhutan Studies, "The 2010 Gross National Happiness Index: Part I, 2011.

Şekil 4.1. Bhutan Krallığı Gayri Safi Mutluluk Endeksi

Bhutan Krallığı'nın bu yeni sistemdeki gösterge aralıkları da aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.2. Bhutan Krallığı Gösterge Aralıkları

Ana Gösterge	Alt Göstergeler	Ağırlık	Ana Gösterge	Alt Göstergeler	Ağırlık
Sağlık	Akıl Sağlığı	%30	Kültürel Çeşitlilik ve Esneklik	Anadil	%20
	Sağlıklı Gün Sayısı	%30		Kültürel Katılım	%30
	Engellilik	%30		Sanatsal Beceri	%30
	Kendi Sağlık Durumu	%10		Davranış	%20
Eğitim	Okuryazarlık	%30	İyi Yönetişim	Kamu Performansı	%10
	Okullaşma	%30		Temel Haklar	%10
	Bilgi	%20		Hizmetler	%40
	Değer	%20		Siyasi Katılım	%40
Zaman Kullanımı	Çalışma	%50	Topluluğun Canlılığı	Bağışlar	%30
	Uyuma	%50		Toplum İlişkisi	%20
Psikolojik İyi Oluş	Yaşam Doyumu	%33		Aile	%20
	Pozitif Duygular	%17		Güvenlik	%30
	Negatif Duygular	%17	Ekolojik Çeşitlilik	Yaban Hayatı	%40
	Maneviyat	%33		Ekolojik Sorunlar	%10
Yaşam Standardı	Varlıklar	%33		Kentsel Sorunlar	%40
	Konut	%33		Çevreye Karşı Sorumluluk	%10
	Hane halkı Başına Gelir	%33			

Kaynak: The Centre Bhutan Studies, "The 2010 Gross National Happiness Index: Part I, 2011, s.31.

Bu göstergeler arasında insanın mutlu hissetmesini hesaplayacak 9 göstergenin hesaplamada kullanılan ağırlıklarını göstermektedir.

Bhutan Kralı tarafından ortaya atılan Gayri Safi Milli Mutluluk (GNH) kavramı, kültürel değerlere ve özelliklere değer verdiğini ve Bhutan'ın Budist kültürünü korumayı önemseydiğini ifade eder. Ancak GNH politikaları eleştirilerle karşılaşmıştır. Bazı eleştirmenler, GNH'nin kültürel koruma ve iyi yönetim sütunlarının etnik temizlik ve izolasyonist politikalara dönüştürüldüğünü savunmuşlardır. Bhutan'da GNH felsefesinin uygulanması, başlangıçta Batı uygarlığına maruz kalmayı sınırlamak amacıyla başlatılmış olsa da, siyasi bir harekete dönüşmüştür. Bu nedenle, GNH, tüketim karşıtı bir ideoloji olarak da algılanmıştır. Bhutan'da GNH kültürel koruma politikaları, hala bazı olumsuzluklara neden olmaktadır. Örneğin, kadınlara geleneksel kıyafetler giymeleri için baskı yapılıyor ve iyi yönetim, o zamanlar diktatörlük hükümetini ifade ediyordu. Buna

rağmen, GNH felsefesi, daha demokratik ve eşitlikçi açıklamalar yapmak için bir fırsat sunmuştur. Daha doğru bir tarihsel referansla ve iyi bir şekilde uygulanmasıyla, toplumlar veya devletlerin daha mutlu bir yaşam standardı sunma imkanı gözle görülür bir gerçektir.

Bu değerlendirmeler ışığında Bhutan Krallığı'nın bu yaklaşımından ve ortaya atılan kavramdan dolayı, mutluluk kavramı ve mutluluğu etkileyen birçok faktörün iktisadi çalışmalara önemli ölçüde katkıda bulunacağı bir gerçektir.

4.4. Yaşam Memnuniyeti Anketleri

Davranışsal iktisat teorisinin 20.yüzyıl itibariyle artık daha çok tartışılır ve konuşulur olmasından sonra, bireyin karar alırken veya toplumların, devletlerin kalkınma planlarını yaparken mutluluk kavramını önemsiyor olması diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de önemli görülmüştür. 2003 yılı itibariyle TÜİK tarafından açıklanmaya başlanan yaşam memnuniyeti endeksi yine bu yönde yapılan adımlardan bir tanesidir. İlerleyen dönemlerde de yaşam memnuniyet endeksinden faydalanılarak bölgesel mutluluk analizleri, il bazında mutluluk değerleri gibi bilgiler de açıklanmaya başlanmıştır. Bu yapılan çalışmaları iktisadi politikalar bazında değerlendirecek olursak, hedeflenen ile amaçların birbiriyle örtüşüp örtüşmedi konusunda değerlendirmeler yapma imkanı doğmuştur.

Yaşam memnuniyeti, kişinin hayatını bir bütün olarak olumlu bir şekilde değerlendirmesini ifade eder. Bu kavram, öznel mutluluk veya öznel refah olarak da tanımlanmaktadır. Memnuniyet, ihtiyaçların ve isteklerin karşılandığı tatmin duygusudur. Yaşam memnuniyeti, sosyal bilimler, tıp ve iktisat gibi farklı alanlarda incelenmektedir. TÜİK tarafından tanımlanmış olan mutluluk, hayattan genel olarak memnun olma halidir. Bu durum, acı, keder ve ızdırap yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilir. (TÜİK, 2014)

Türkiye'de yaşam memnuniyeti, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel durumları, sağlık hizmetleri, eğitim seviyesi, işsizlik oranları ve diğer faktörler gibi birçok faktöre bağlı olarak değişebilir. Demografik faktörler, yani nüfusun yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, iş durumu gibi özellikleri yaşam memnuniyetini etkileyebilir. Örneğin, genç nüfusun yaşam memnuniyeti genellikle daha yüksek olabilir çünkü bu yaş grubu işsizlik oranları

daha düşük, eğitim seviyeleri daha yüksek ve sağlık durumları daha iyi olabilir. Türkiye’de de mutluluk düzeylerini etkileyen en önemli faktörlerin başında ekonomi ve bunların etkileri gelmektedir.

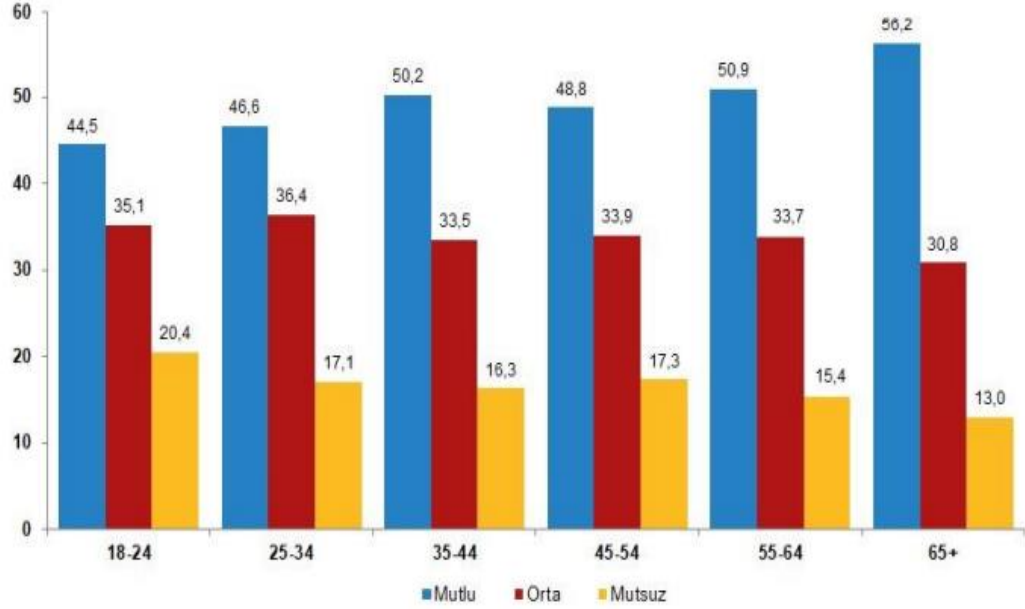
Yaşam memnuniyeti, bireyin kendi yaşam kalitesini tam olarak değerlendirmesi sonucunda elde ettiği olumlu bir duygudur. Aynı zamanda yaşam doyumu olarak da ifade edilmektedir. Yaşam memnuniyeti, bireyin sürdürdüğü hayatından ne kadar memnun olduğunu gösterir (Veenhoven, 1996).

Türkiye’de de mutluluk seviyeleri ve mutluluğu etkileyen bu faktörler çerçevesinde 2003 yılından itibaren daha detaylı araştırmalar yapıldı ve ‘Yaşam Memnuniyeti Araştırması’ olarak yayınlanmaya başlandı. Yıllar geçtikçe de oluşan şartlar sebebiyle yeni sorular ve yeni değerlendirmeler eklendi. Örneğin 2011 yılında ankete; ulaştırma hizmetlerinin koşullarından, belediyelerin yaptıkları hizmetlerden memnuniyet ve ülkenin en önemli 3 sorunu gibi sorular eklendi. (TÜİK, 2013)

TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması, toplumsal ve öznel öğeler içeren ilk araştırmadır. Bu araştırmada, bireylerin mutluluk düzeyleri, umutları, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyeti ve kamu hizmetlerinden memnuniyetleri ölçülmüştür.

4.4.1. Yaş Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi

Grafik 4.1. Yaş Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi

Kaynak: TÜİK

Yaş grubuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; 2021 yılında 18-24 yaş grubundaki bireylerin %44, 5'i, 65 ve daha yukarı yaştaki bireylerin ise %56, 2'si mutlu olduklarını belirtmiştir (TÜİK)

Yaş gruplarına göre yapılan yaşam memnuniyeti anketinde 2021 yılı mutluluk seviyeleri yukarıdaki grafikte mevcuttur. 2021 yılı için genç nüfusun mutluluk oranlarının, orta yaş ve yaşlı nüfusa göre mutluluk seviyelerinin daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3. Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyleri

Yaş grubuna göre mutluluk düzeyi, 2003-2021							
Yaş grubu-Age group							
Yıl		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
2003	Mutlu	57,1	59,9	61,4	60,5	59,8	57,6
	Orta	35,1	33,9	30,0	33,0	32,9	34,7
	Mutsuz	7,8	6,1	8,6	6,4	7,3	7,8
2004	Mutlu	60,9	56,8	57,5	57,4	56,6	60,5
	Orta	27,9	31,4	30,6	30,4	28,1	27,4
	Mutsuz	11,2	11,9	11,9	12,2	15,3	12,1
2005	Mutlu	62,4	55,6	54,3	56,6	61,7	59,6
	Mutsuz	11,1	12,8	14,5	13,1	12,3	12,7
	Mutlu	62,0	57,3	56,0	55,9	58,9	57,9
	Orta	27,2	31,3	30,4	32,8	30,4	28,3
	Mutsuz	10,8	11,4	13,6	11,4	10,7	13,8
	2007	Mutlu	65,6	61,4	56,2	57,2	61,7
Orta		23,7	28,7	31,8	32,2	27,5	26,2
Mutsuz		10,7	10,0	12,0	10,5	10,9	13,8
2008	Mutlu	59,1	55,7	52,9	51,7	56,9	61,6
	Orta	28,3	31,8	32,3	32,5	28,4	24,4
	Mutsuz	12,6	12,5	14,8	15,7	14,7	14,0
2009	Mutlu	57,4	55,9	53,5	51,3	52,0	54,3
	Orta	31,5	31,4	33,2	31,0	29,2	27,8
	Mutsuz	11,1	12,7	13,3	17,7	18,8	17,9
2010	Mutlu	63,9	64,4	57,5	58,9	61,3	60,0
	Orta	26,5	26,3	31,2	29,2	27,8	27,1
	Mutsuz	9,6	9,3	11,3	11,8	10,9	12,9
2011	Mutlu	69,5	62,0	60,7	59,7	62,3	57,8
	Orta	25,0	28,1	30,3	28,6	26,4	28,6
	Mutsuz	5,4	9,9	9,1	11,7	11,3	13,5
2012	Mutlu	64,6	65,6	58,5	55,5	59,3	60,3
	Orta	26,0	27,3	30,2	32,1	29,0	28,7
	Mutsuz	9,4	7,1	11,3	12,4	11,7	11,1
2013	Mutlu	65,1	60,3	55,1	54,5	58,2	63,4
	Orta	26,8	30,9	33,8	33,2	28,9	23,6
	Mutsuz	8,1	8,8	11,1	12,4	13,0	13,0
2014	Mutlu	61,2	57,9	52,1	51,5	54,8	62,8
	Orta	30,4	32,9	36,0	32,7	31,3	24,6
	Mutsuz	8,4	9,2	11,9	15,8	14,0	12,6
2015	Mutlu	63,8	58,6	54,2	51,7	55,1	56,8
	Orta	28,4	31,9	34,0	34,7	30,7	30,7
	Mutsuz	7,8	9,5	11,8	13,7	14,2	12,4
2016	Mutlu	65,1	62,0	58,2	58,3	62,3	64,5
	Orta	26,3	28,7	30,8	30,7	24,9	25,0
	Mutsuz	8,6	9,3	10,9	10,9	12,8	10,5
2017	Mutlu	61,3	58,6	55,9	53,1	56,2	66,1
	Orta	29,9	31,9	33,3	33,0	31,0	22,9
	Mutsuz	8,8	9,5	10,9	13,9	12,8	11,0
2018	Mutlu	55,4	53,2	50,7	47,8	55,7	61,2
	Orta	35,1	36,4	36,9	36,4	31,8	26,8
	Mutsuz	9,5	10,4	12,3	15,7	12,6	12,0
2019	Mutlu	56,7	52,0	50,6	49,7	48,7	58,5
	Orta	33,8	34,3	37,2	35,7	35,5	29,2
	Mutsuz	9,6	13,7	12,2	14,6	15,8	12,2
2020	Mutlu	47,1	46,8	45,4	46,2	49,0	57,7
	Orta	38,6	38,1	39,4	38,5	36,5	30,4
	Mutsuz	14,2	15,1	15,2	15,3	14,5	11,8
2021	Mutlu	44,5	46,6	50,2	48,8	50,9	56,2
	Orta	35,1	36,4	33,5	33,9	33,7	30,8
	Mutsuz	20,4	17,1	16,3	17,3	15,4	13,0
TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2021							

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2021

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2021

Belli yaş gruplarındaki yapılan araştırmaya göre 2003-2021 yılları arası mutluluk seviyeleri yukarıdaki tablo 4.3'te mevcuttur. Genç nüfusun mutluluk oranları 2016

yılından itibaren devamlı olarak düşmekte iken, orta yaş ve 65 yaş üstü yaş gruplarında 2020 yılından 2021 yılına gerçekleşen seviyelerde artış görülmektedir.

4.4.2. Eğitim Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi

Tablo 4.4. Eğitim Grubuna Göre Mutluluk Düzeyi

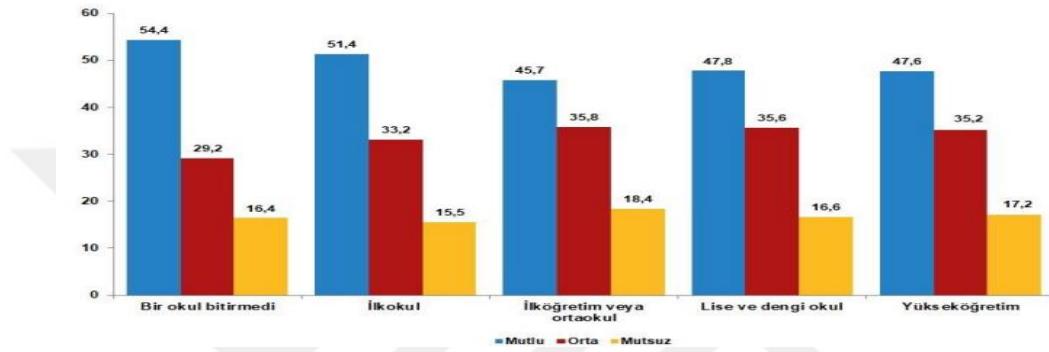
Eğitim durumuna göre mutluluk düzeyi, 2004-2021						(%)
Yıl Year		Bir okul bitirmede	İlkokul	İlköğretim veya ortaokul	Lise ve dengi okul	Yükseköğretim
2004	Mutlu-Happy	54,4	57,7	58,3	58,2	66,8
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,0	30,7	31,3	31,4	25,6
	Mutsuz-Unhappy	18,6	11,6	10,4	10,4	7,7
2005	Mutlu-Happy	54,0	55,2	61,4	61,5	64,0
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,8	31,8	26,0	29,6	26,2
	Mutsuz-Unhappy	18,1	13,1	12,6	8,9	9,8
2006	Mutlu-Happy	55,1	57,5	53,9	59,3	68,4
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,8	30,6	34,1	31,3	26,3
	Mutsuz-Unhappy	17,1	11,9	12,1	9,4	5,4
2007	Mutlu-Happy	57,8	59,3	61,6	62,8	61,9
	Orta-Neither happy nor unhappy	26,0	29,6	27,7	29,0	30,8
	Mutsuz-Unhappy	16,2	11,1	10,7	8,2	7,3
2008	Mutlu-Happy	55,8	54,0	55,3	55,5	62,9
	Orta-Neither happy nor unhappy	26,3	31,8	31,7	33,1	24,6
	Mutsuz-Unhappy	17,8	14,2	12,9	11,4	12,5
2009	Mutlu-Happy	51,8	52,5	56,1	54,7	63,2
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,3	32,8	32,3	32,4	27,8
	Mutsuz-Unhappy	21,0	14,7	11,6	13,0	9,0
2010	Mutlu-Happy	56,3	60,5	61,6	62,7	67,7
	Orta-Neither happy nor unhappy	28,9	29,0	27,6	27,1	26,2
	Mutsuz-Unhappy	14,8	10,6	10,8	10,1	6,1
2011	Mutlu-Happy	57,2	61,1	64,4	63,9	66,7
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,7	28,8	27,7	28,0	26,4
	Mutsuz-Unhappy	15,1	10,1	7,9	8,1	6,8
2012	Mutlu-Happy	55,0	60,0	60,2	63,6	67,4
	Orta-Neither happy nor unhappy	30,8	30,0	28,1	28,2	25,6
	Mutsuz-Unhappy	14,2	10,1	11,6	8,2	7,0
2013	Mutlu-Happy	59,8	57,3	58,4	59,8	62,5
	Orta-Neither happy nor unhappy	24,4	31,9	31,9	31,2	29,5
	Mutsuz-Unhappy	15,8	10,9	9,7	9,0	8,0
2014	Mutlu-Happy	57,9	54,8	55,8	55,1	60,2
	Orta-Neither happy nor unhappy	28,7	32,6	33,5	33,6	30,3
	Mutsuz-Unhappy	13,4	12,6	10,7	11,2	9,5
2015	Mutlu-Happy	57,8	54,0	58,0	56,5	59,5
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,4	33,4	32,6	33,0	32,3
	Mutsuz-Unhappy	14,9	12,5	9,4	10,5	8,1
2016	Mutlu-Happy	63,5	62,9	61,4	57,8	60,2
	Orta-Neither happy nor unhappy	23,5	26,8	29,6	32,5	29,3
	Mutsuz-Unhappy	13,0	10,2	9,0	9,7	10,6
2017	Mutlu-Happy	62,5	57,7	56,1	57,4	56,9
	Orta-Neither happy nor unhappy	25,8	30,5	32,1	32,7	33,4
	Mutsuz-Unhappy	11,7	11,8	11,8	9,9	9,7
2018	Mutlu-Happy	59,0	52,3	52,6	51,3	53,9
	Orta-Neither happy nor unhappy	27,0	35,0	35,6	38,1	34,8
	Mutsuz-Unhappy	14,0	12,7	11,8	10,7	11,3
2019	Mutlu-Happy	55,4	51,8	52,3	50,8	52,7
	Orta-Neither happy nor unhappy	29,6	34,7	35,1	36,7	35,4
	Mutsuz-Unhappy	14,9	13,5	12,6	12,6	11,9
2020	Mutlu-Happy	54,4	50,3	44,2	46,8	46,1
	Orta-Neither happy nor unhappy	31,4	35,6	39,9	39,1	39,3
	Mutsuz-Unhappy	14,2	14,1	15,9	14,2	14,6
2021	Mutlu-Happy	54,4	51,4	45,7	47,8	47,6
	Orta-Neither happy nor unhappy	29,2	33,2	35,8	35,6	35,2
	Mutsuz-Unhappy	16,4	15,5	18,4	16,6	17,2
TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2004-2021						

Kaynak: TÜİK

2003-2021 yılları arası eğitim düzeyi gruplarına göre yapılan araştırma tablo 4.4'teki gibidir. Yükseköğretim grubunun mutluluk düzeyleri 2003 yılında %66 seviyelerinde iken 2021 yılında %47 ye kadar düşüş göstermesi dikkat çekicidir.

2021 yılı araştırmalarına göre ise eğitim düzeyine göre mutluluk düzeyleri aşağıdaki gibidir.

Grafik 4.2. Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Kaynak: TÜİK

Eğitim durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; 2021 yılında bir okul bitirmeyen bireylerin %54, 4'ü, yükseköğretim mezunu bireylerin ise %47, 6'sı mutlu olduklarını belirtmiştir (TÜİK)

4.4.3. Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi

Tablo 4.5. Cinsiyete Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi

[0: Hiç memnun değil, 10: Çok memnun]

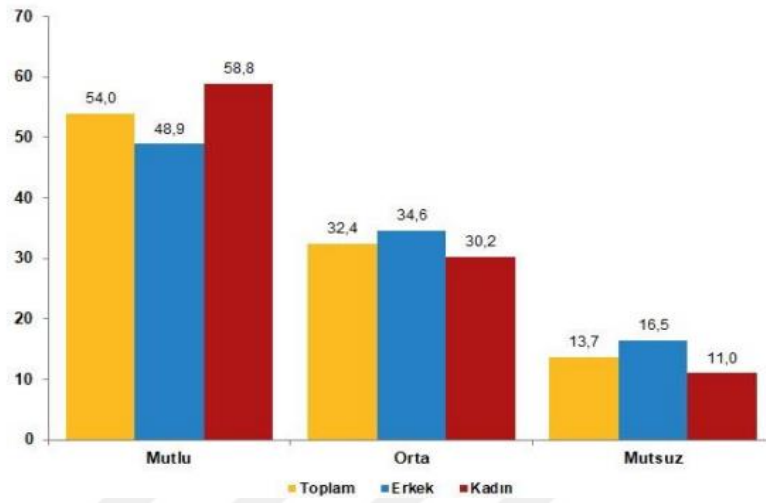
Yaşam memnuniyeti düzeyi	(%)											
	2018			2019			2020			2021		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0	3,3	4,3	2,4	3,5	4,4	2,7	4,9	6,0	3,8	4,8	5,5	4,1
1	1,8	2,1	1,4	1,8	1,7	2,0	2,2	2,4	2,0	2,6	3,2	2,0
2	3,3	3,7	3,0	3,7	4,0	3,5	4,7	4,4	5,1	3,9	4,0	3,9
3	7,2	7,0	7,3	7,3	6,8	7,8	7,4	7,7	7,2	7,5	8,4	6,7
4	13,9	12,8	15,0	14,2	13,5	14,9	12,2	12,1	12,3	12,8	13,3	12,4
5	27,2	25,6	28,8	23,4	23,2	23,6	24,1	23,4	24,8	24,2	23,0	25,3
6	13,4	14,3	12,6	12,5	12,8	12,1	13,1	13,2	13,0	13,3	12,9	13,7
7	13,0	14,3	11,8	13,7	14,3	13,0	12,3	13,0	11,6	12,8	12,9	12,8
8	8,4	8,8	7,9	9,4	9,9	9,0	9,0	8,8	9,2	9,0	8,7	9,4
9	4,4	3,6	5,2	4,7	4,3	5,1	4,0	3,6	4,4	4,0	3,8	4,1
10	4,0	3,5	4,5	5,8	5,1	6,5	6,0	5,5	6,5	4,9	4,2	5,6

Kaynak: TÜİK

Bireylerden son zamanlardaki yaşam memnuniyetini 0 ile 10 arasında derecelendirmeleri istenildiğinde; 2021 yılında bireylerin %18, 9'unun yaşamından duyduğu memnuniyete 0, 1, 2, 3 puan, %50, 3'ünün 4, 5, 6 puan, %30, 8'inin ise 7, 8, 9, 10 puan verdiği görülmüştür.

4.4.4. Medeni Duruma Göre Bireylerin Yaşam Memnuniyeti Düzeyi

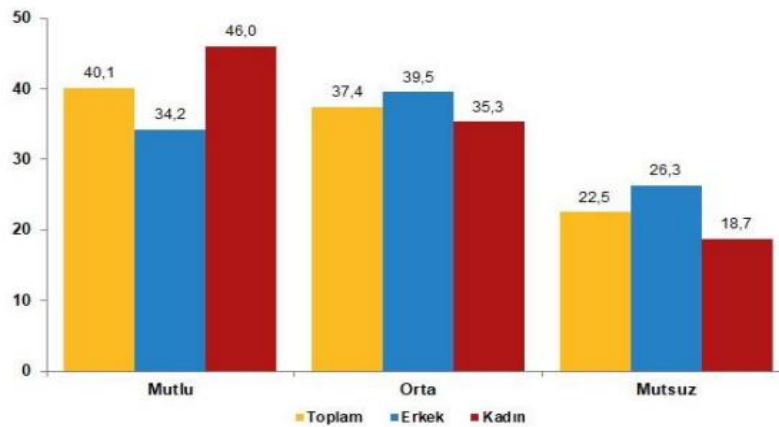
Grafik 4.3. Medeni duruma göre mutluluk düzeyi, 2004-2021

Kaynak: TÜİK

2021 yılında evli bireylerin %54, 0'ü mutlu olduklarını beyan etmiştir. Evli erkeklerin %48, 9'u, evlikadınların ise %58, 8'i mutlu olduklarını beyan etmiştir. (TÜİK)

Grafik 4.4. Medeni Duruma Göre Mutluluk Düzeyleri

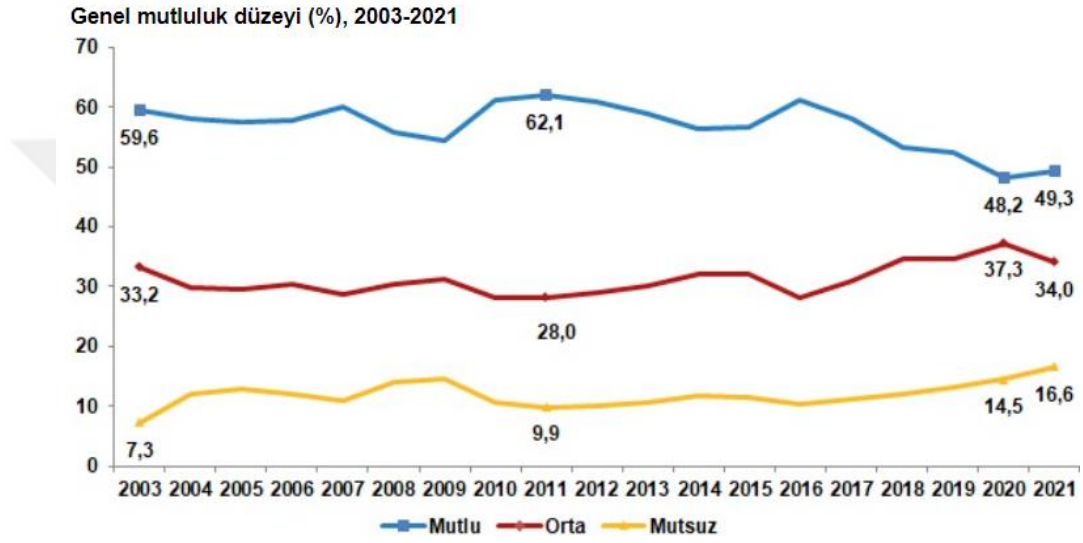

Kaynak: TÜİK

2021 yılında evli olmayan bireylerin %40, 1'i mutlu olduklarını beyan etmiştir. Evli olmayan erkeklerin %34, 2'si, evli olmayan kadınların ise %46, 0'sı mutlu olduklarını beyan etmiştir. (TÜİK)

2003 yılından itibaren yapılmaya başlanan yaşam memnuniyeti anketinde ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Grafik 4.5. Genel Mutluluk Düzeyi (%), 2003-2021

Kaynak: TÜİK

Tabloya göre 2003 yılından itibaren 59 ve 62 seviyeleri arasında dalgalı bir seyrinde olan genel mutluluk düzeyi, 2016 yılından itibaren düşüş göstermektedir. Bu düşüşün de orta ve mutsuz düzeylerine kaymakta olduğu gözlemlenmektedir. 2016 yılından itibaren yaşanan belirgin düşüşün sebepleri ekonomik faktörler çerçevesinde bir sonraki bölümde yorumlanmaya çalışılacaktır.

5. BÖLÜM

5. EKONOMİK FAKTÖRLERLE MUTLULUK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu son bölümünde, ekonomik faktörlerle mutluluk düzeyi arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Literatür taraması başlığı altında bu konuda yapılan çalışmalara yer verilecek, daha sonra ise Türkiye özelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

5.1. Literatür Taraması

Gelir ve mutluluk arasındaki bağı ele alan en önemli iktisatçı Easterlin'dir. Easterlin bu çalışmada daha yüksek gelire sahip olanlar arzularını daha iyi gerçekleştirebilecek ve diğer koşullar eşit olduğunda ortalama olarak kendilerini daha mutlu hissedeceklerdir. Easterlin'e göre yaşam döngüsünün başlarında maddi istekler tüm popülasyonda ciddi anlamda benzerdir ancak yaşam döngüsü ilerledikçe, gelire artışına bağlı olarak istekler de artar. Bu isteklerin gerçekleşmemesinde de mutluluk seviyesinin azalacağını öngörmektedir. Yaşam döngüsünün başlangıcında daha yüksek gelire sahip olanlar daha mutludur, çünkü maddi istekler doğrultusunda daha fazla gelirse sahip olanlar isteklerini, hazlarını daha iyi gerçekleştirebilir (Easterlin, 2001).

Easterlin'e göre daha fazla gelirse sahip olan bireyler eğitim konusunda da daha avantajlıdır ve nitelikli eğitim takibi kalıcı farklılık ve mutluluklara sebep olmaktadır. Aynı zamanda yaşam döngüsü boyunca, önemli bir gelir artışına rağmen bir grubun ortalama mutluluğu sabit kalır. Ayrıca bir grubun yaşadığı mutluluk yaşam süresi boyunca sabit kalsa da insanlar genelde geçmişte daha kötü durumda olduklarını ve gelecekte daha iyi konuma geleceklerini düşünürler (Easterlin, 2001).

Ülkeler ve mutluluk bazından değerlendirildiğinde mutluluk, insanın içinde bulunduğu şartların gelişmesiyle anlık olarak gerçekleşir, ancak ülkelerin mutluluk seviyesi şartların gelişmesiyle kesin olarak artar diye bir tespit yoktur (Easterlin, 1974).

Ülkeler arasında mutluluk seviyeleri karşılaştırıldığında, gelir ve mutluluğun pozitif ilişki içinde olduğu ve marjinal faydanın daha yüksek gelirle düştüğü doğrudur.

Daha yüksek gelir, gelişmekte olan ülkelerde mutluluğu açıkça arttırırken bu etki, zengin ülkelerde varsa varsa bile çok küçüktür (Frey ve Stutzer 2002).

Ekonomik büyüme, zengin ülkelere çok yoksullar için gerçekten daha önemlidir. Gelirin azalan marjinal faydası bizi böyle bir beklentiye sevk edecektir (Layard 2005).

Dünyadaki insanların büyük çoğunluğu kişi başına düşen GSYİH'daki artışla daha mutlu olacaktır (Diane Coyle, 2007).

Ülkelerde ve ülkeler arasında mutlak gelirin mutluluktaki rolünü daha fazla ele almak için, başka bir ampirik strateji uygulanabilir. Çeşitli dönemlere ait kesitsel veriler, zamanla değişmeyen ülkeye özgü özellikler gibi başka değişkenler eklenerek ölçümler yapılabilir. Bu düşünceyle yapılan araştırmalarda, kişi başına düşen milli gelir seviyesi artışının mutluluk seviyesi üzerinde çok küçük bir etkisi vardır (Helliwell, 2001).

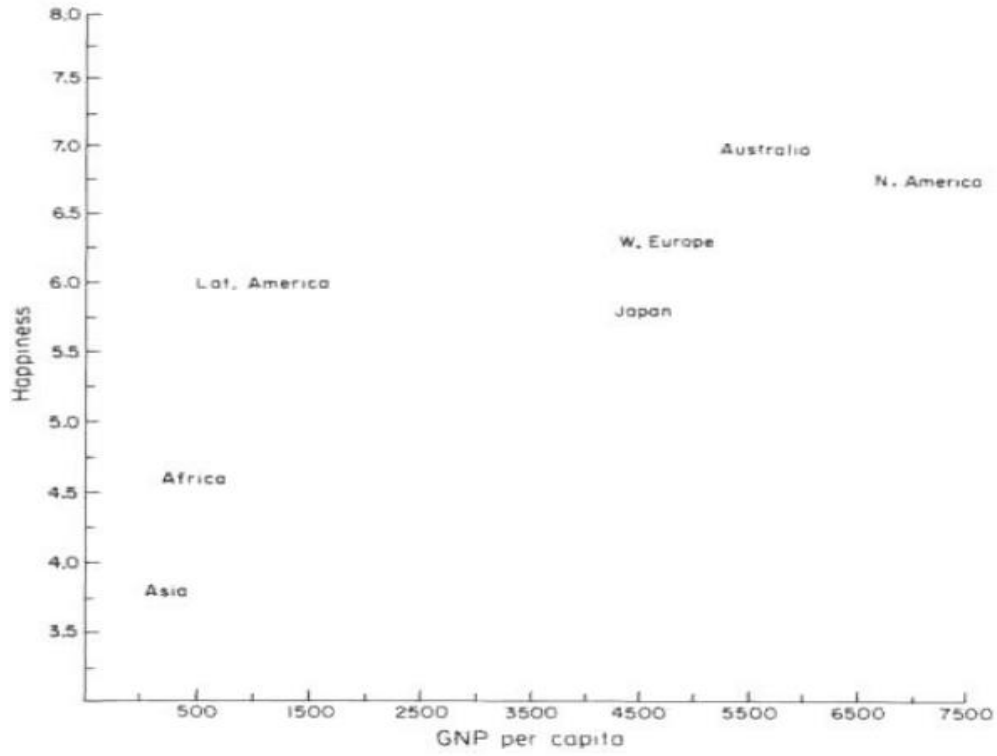
Ülkeler arası gelir ve mutluluk karşılaştırıldığında, şimdiye kadar zımnen varsayıldığı gibi, nedenselliğin gelirden refaha doğru gidip gitmediğidir. Ters bir nedensellik düşünülüp, insan hayatından ne kadar mutluyorsa o kadar çok çalışmaya ve gelir elde etmeye yönelebilir ya da mutlu insanlar daha yaratıcı ve girişimci olabilir. Bu sayede daha yüksek gelire sahip olmaya başlayabilir (Kenny, 1999).

Gelir ve mutluluk arasındaki ilişki birden fazla regresyonda çok sayıda başka faktörlerle birlikte olsun ya da olmasın kontrol edilir ve bu ilişkinin olumlu ve büyük olduğu kanıtlanmıştır. Bu anlamda gelir mutluluğu satın alır ancak ek gelir mutluluğu da sonsuza kadar yükseltmez. Mutluluğun artması için yine de sadece gelire güvenilmez (Diener ve diğerleri, 1993).

Toplumlar için değerlendirme yapıldığında, zengin ülkelerin, fakir ülkelere göre daha mutlu bir hayata sahip olacakları düşünülse de toplumların karşılaştırılmasında birey karşılaştırılması gibi kesin sonuç elde edilemeyeceği de düşünülmektedir. Ülkelerin gelir seviyeleri matematiksel anlamda yüksek olsa da, ülke ortamının demokratik şartları, hukukun üstünlüğü, gelir adaletsizliği gibi kavramlardan kaynaklanabilecek mutsuzluk ortamı da olabileceği düşünülmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği ya da toplum içinde sınıflar arasında gerçekleşen büyük sosyal ve ekonomik farklar oluştukça mutluluk seviyelerinin düştüğü gözlemlenmektedir. Ancak yine de genel anlamda örnek olarak

gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında mutluluk seviyelerinin genelde buna orantılı olarak işlediği görülmektedir. Fakir ülkelerde eşitliğin daha az olduğu tespiti düşünüldüğünde o ülkede yaşayan bir kadın ile eşitliğin önde tutulduğu zengin bir ülkedeki kadının yaşamdan aldığı keyif ve mutluluk aynı seviyede olmayacağı bilinmektedir (Emmons, R. A., ve Diener, E., 1985:157). Veethoven (1984)'un, kişi başına düşen milli gelir ile mutluluk arasındaki ilişkinin 7 bölgede yapılan değerlendirme sonucu oluşan verileri aşağıdaki grafiktedir.

Grafik 5.1. Milli Gelir ile Mutluluk İlişkisi (7 kıta)

k: Veenhoven (1984: 149)

Yaşam döngüsü çerçevesinde düşünüldüğünde de uzun vadede bir toplumdaki mutluluk seviyelerinin gelir artışı olmasına rağmen mutluluk artışı olmadığı gözlemlenebilmektedir.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin II. Dünya savaşı öncesi ve sonrası yaşanan gelişmelerle ekonomik seviyesinin daha ileriye gitmesin, gelirlerinin artmasına ve belirgin bir iyileşme görülmesine rağmen mutluluk ve memnuniyet düzeylerinde belirgin

bir artışa rastlanmamıştır. Bunun da aslında uzun vadede doygun miktarda bir zenginliğe ulaşılmasından dolayı artık bireylerin hayat memnuniyetlerinin zaten üst seviye olduğu ve daha fazla artışa olanak sağlamadığı düşünülmektedir. Başka bir açıdan değerlendirilecek olursa da bireyler gelirleri ve zenginlikleri arttıkça, başkalarıyla da karşılaştırma yaptıkça ekonomik olarak beklentileri artabilir ancak memnuniyetleri sabit kalabilmektedir (Griffin S. Ve Larsen R. , 1985:276).

Clark ve Oswald (1994) İngiltere’de işsizlik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi test ettiler ve sonuç olarak işsizlik ile mutluluk üzerinde olumsuz bir bağ olduğu tespit ettiler. Gençlerin yaşlılara göre işsizlik durumunda daha az etkilendiğini belirlediler. Düşük işsizlik bulunan ülkelerde işsizlik durumu mutluluğu daha fazla düşürürken, yüksek işsizlik bulunan ülkelerde işsizlik mutluluğu daha az düşürmektedir. Aynı zamanda işsizlik süresi uzun süren kişiler, yeni işsizlere göre işsizlikten daha az etkilenirler. İşsizlik oranının yüksek olması, diğer bütün ekonomik olumsuzluklar da dahil olmak üzere refahı ve toplum mutluluğunu daha fazla etkilemektedir.

Winkelmann (1998), bireysel işsizliğin, yaşam döngüsü üzerinde gelirden yedi kat artış gerektirecek olumsuz bir etkisini bulmuştur. Bunun da toplum sağlığını ve mutluluğunu bozmak için yeterli bir sebep olduğunu söylemektedir.

Stutzer (2000) İsviçre’de 6000’den fazla kişiyle yaptığı anket sonuçlarında, işsizliğin ülke üzerinde ekonomik olması dışında mutluluk olarak da güçlü bir iç karartıcı etki olduğunu göstermiştir.

Veenhoven ve Hugerty (2003) 1975 ve 1992 yılları arasındaki Avrupa Birliği üye ülkelerinin nüfus örneklerinden elde edilen anket verilerine dayalı olarak, yüksek işsizlik oranlarının bireysel işsizlik olarak bile etkilenmeyen kişiler üzerinde de göz ardı edilemez etkilere sahip olduğunu gösterdiler. Toplam işsizliğin, bildirilen ortalama mutluluk verilerini de azalttığını gösterdiler.

Clark (2006) işsizliğin keskin biçimde daha düşük bireysel refah seviyeleriyle ilişkilendirildiğini açıkladı. İşsizliğe alışma süresiyle azalan mutluluk seviyesinin bağlantılı olduğunu ve yeni işsizlerin işsizliğe alışan bireylere göre daha fazla etkilendiklerini açıklıyor.

Hinks ve Gruen (2007, 311) Güney Afrika verilerini kullanmış ve geliştirmekte olan ülkelerdeki mutluluk denklemlerinin yapısının gelişmiş ülkelerdeki mutluluk modelleriyle benzerlik taşıdığını belirtmiştir. İşsizlik ile ilgili olarak, mutlak hanehalkı gelir düzeyi, akraba hane gelir düzeyi, ırksal grup ve bir dereceye kadar eğitim düzeyini de katarak bütün bu faktörlerin mutluluk derecesini etkilediğini söylemektedir.

Blanchflower (2007) yirmi beş OECD ülkesinde mutluluğun belirleyicilerini analiz ederken hem mikro hem de makro değişkenleri araştırmıştır. İşsizlik, enflasyon, kişi başına GSYİH ve faiz oranı gibi makroekonomik değişkenleri kullandığı çalışmasında enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarının mutluluğu önemli ölçüde ve olumsuz yönde etkilediğini saptamıştır. Kişi başına düşen GSYİH'nın sadece daha fakir ülkelerde önemli olduğu bulunmuştur. Tahminler aynı zamanda işsizlik oranındaki bir yüzdelik artışın mutluluğu bundan daha fazla oranda azalttığını göstermektedir.

Di Tella ve MacCulloch (2005), enflasyon ve işsizliğin toplumsal mutluluk üzerindeki etkisini tahmin etmişler ve bir bireyin olumlu düzeyde mutluluk bildirme olasılığının enflasyon ve işsizlikle negatif korelasyon gösterdiğini tespit etmiştir. Enflasyon ve işsizlik arasındaki korelasyondan dolayı ülkeler bazında değerlendirmeler açısından Arthur Okun'un ilk olarak ortaya attığı 'hoşnutsuzluk endeksinden bahsetmek de faydalı olacaktır.

Hoşnutsuzluk endeksi, enflasyon ve işsizlik oranlarının birleşiminden olan bir göstergedir. Endeks, ekonomideki aksaklıkları, makroekonomik performansın kötüleşmesini ve artan hoşnutsuzluğu gösterir. Endeks ilk olarak 1970 yılında Amerikalı iktisatçı Arthur Okun tarafından ortaya atılmıştır ve daha sonra 1999 yılında faiz oranı ve büyüme oranı gibi diğer değişkenlerin eklenmesiyle geliştirilmiştir. Bu endeks ülkelerin ekonomik performanslarını karşılaştırmak için kullanılır, ancak tek başına yeterli olup olmadığı ve değişkenlerinin etkilerinin aynı düzeyde olup olmadığı tartışmalıdır (Lechman, Ewa, 2009).

Ekonomik büyüme ve mutluluk kavramları üzerine yapılan ilk araştırmalar, genellikle ekonomik büyümenin uzun vadeli istek, ihtiyaç ve mutluluğu üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Daha kapsamlı veri kümelerini kullanan yeni araştırmalar, ekonomik büyümenin doğru koşullar altında ekonomik büyümenin

mutluluğun artmasına yol açabileceğini vurgulamaktadırlar (2017-Cambridge-Handbook-Chapter-Ahuvia, n.d.).

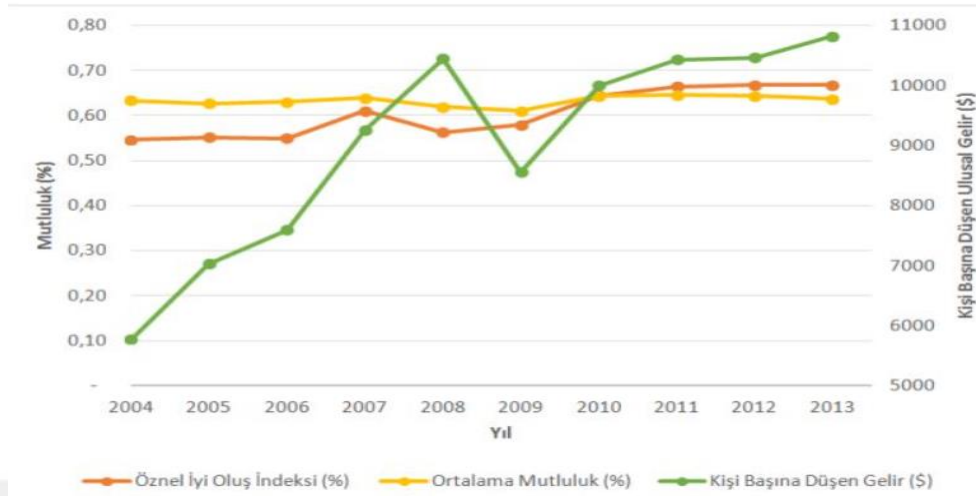
Veenhoven&Hagerty (2006), hem ABD’de hem de Avrupa’da mutluluğun daha az gelişmiş ülkelerde ve büyüme değerlerinin az olduğu ülkelerde artış olduğunu gözlemlediler.

Frijters (2004), birleşmeden sonra Almanya’nın yaşam memnuniyetlerinde sürekli bir ilerleme kaydettiğini ve bu ilerlemenin hanehalkındaki gelirlerin yaklaşık yüzde 12 oranında artmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Ahuvia (2001, 2002), ekonoomik büyümenin yaşam memnuniyeti ile alakalı olduğunun temel yollarından birini saptayabilmek için bireyin çok uzun vadeli düşünmesi gerektiğini savunur. Ekonomik büyüme veya gelişme, temel insan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çok önemlidir. Ancak bunun da arkasında, kesin olarak mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerinde büyük etkisi olan kültürel değişimler de yatar. Kültürün mutluluk üzerindeki etkisini anlayabilmek için, Helliwell (2003)’in yaptığı araştırmada tespit ettiği kişi başına düşen GSYİH ile ortalama ulusal mutluluk düzeyleri arasındaki kuvvetli bağı neredeyse ortadan kaldırdığını bulmasını ve bu konu üzerinde daha fazla çalışmalar yapılması gerektiğini söylemektedir.

2004-2013 yılları arasında olan veriler ışığında, Kazım Anıl Eren ve Ahmet Atıl Aşıcı (2015) yayınladıkları makale, Türkiye’nin ekonomik büyüme ile birlikte mutluluk endeksi arasındaki korelasyonu göstermektedir. Bu grafiğe göre kişi başına düşen gelirin arttığı dönemlerde öznel iyi oluş ve ortalama mutluluk seviyelerinin belirgin özellikte olmasa da artış eğiliminde olduğu ya da düzeyini koruduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 5.2. Ekonomik Büyüme ile Mutluluk Endeksi İlişkisi

Kaynak: Ahmet Atıl Aşıcı, 2015

5.2. Enflasyon ve Mutluluk Düzeyi

Türkiye’de bireylerin veya genel olarak toplumun yaşam memnuniyetlerini ölçmek için TÜİK tarafından genellikle sosyodemografik faktörlerden yararlanılırken, çalışmanın bu bölümünde ekonomik faktörlerdeki değişikliklerle aynı dönemdeki mutluluk seviyeleri karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Örneğin, Türkiye’de yıllardan beri süregelen ekonomik sorunların başında gelen enflasyon, işsizlik ve yine mutluluk seviyesini etkileyen gelir gibi kavramların mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkisi gerekli verilerle incelenmeye çalışılacaktır.

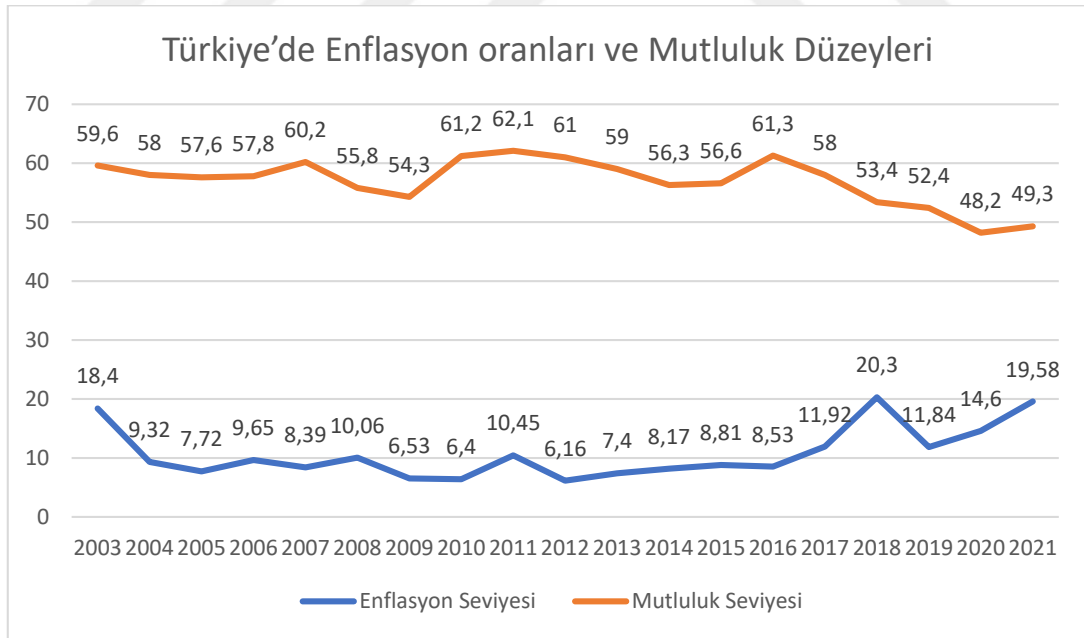
Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının sürekli ve önemli ölçüde artması sürecini ifade eder ve tüketici satın alma gücünü azaltır. Türkiye’de son yıllarda yüksek enflasyon oranları yaşanmaktadır. Yüksek enflasyon oranları, insanların satın alma gücünü azaltarak, maddi zorluklara neden olabilir. Bu durum, özellikle düşük gelirli insanlar için daha büyük bir sorun haline gelebilir ve mutluluğu olumsuz etkileyebilir.

Enflasyon ve mutluluk ilişkisi, yukarıda bahsedilen diğer ekonomik faktörler kadar geniş çerçevede araştırılmasa da; gelir, işsizlik, büyüme gibi makroekonomik faktörlerle değerlendirme yapılan çalışmalarda az da olsa kendine yer bulmuştur. Enflasyon, işsizlik kadar mutluluk seviyelerinde keskin bir etkiye sahip olmasa da yine bireyin ekonomik

tercih ve isteklerinde etkiye sahip olduğu için olumsuz bir etken olarak değerlendirilmektedir. Fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve belirgin bir şekilde artışını ifade eden enflasyon, bireylerin satın alma gücünü ciddi anlamda etkilemektedir. Bireyin geliri enflasyona paralel bir şekilde artmadığı sürece, diğer ekonomik faktörlerin olumsuz etkileri belirgin şekilde gerçekleşmese bile bireyin veya toplumun mutluluğu olumsuz yönde etkilemektedir.

Enflasyonun mutluluğa etkisi, çeşitli ülkelerde yapılan zaman serisi ve kesit çalışmaları ile incelenmiştir. DiTella ve arkadaşları, 1975-1991 yılları arasında 12 Avrupa ülkesinde yaptıkları çalışmada enflasyonun mutluluğa olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, enflasyon ortalama yıllık 7, 5 iken, bireysel ve sosyo-ekonomik özellikler ve işsizlik oranı sabit kabul edilerek yalnızca enflasyon faktörünün mutluluğa olan etkisi incelendi. Sonuç olarak, enflasyonun yüzde bir artmasının mutluluğu ortalama 0.01 birim azalttığı gösterildi. Ayrıca, enflasyon ve işsizlik arasındaki tercihleri de etkilediği ortaya çıkmıştır (DiTella vd, 2001)

Grafik 5.3. Türkiye’de Enflasyon oranları ve Mutluluk Düzeyleri (2003-2021)

Kaynak: TÜİK

Yukarıda görüldüğü üzere 2002 yılından 2021 yılına kadar olan Türkiye’de gerçekleşen enflasyon oranları verilmiştir. 2002 yılından itibaren kısa süre içerisinde düşme eğilimine giren enflasyon oranları 2004 yılı itibariyle tek hanel rakamlara inmiş ve

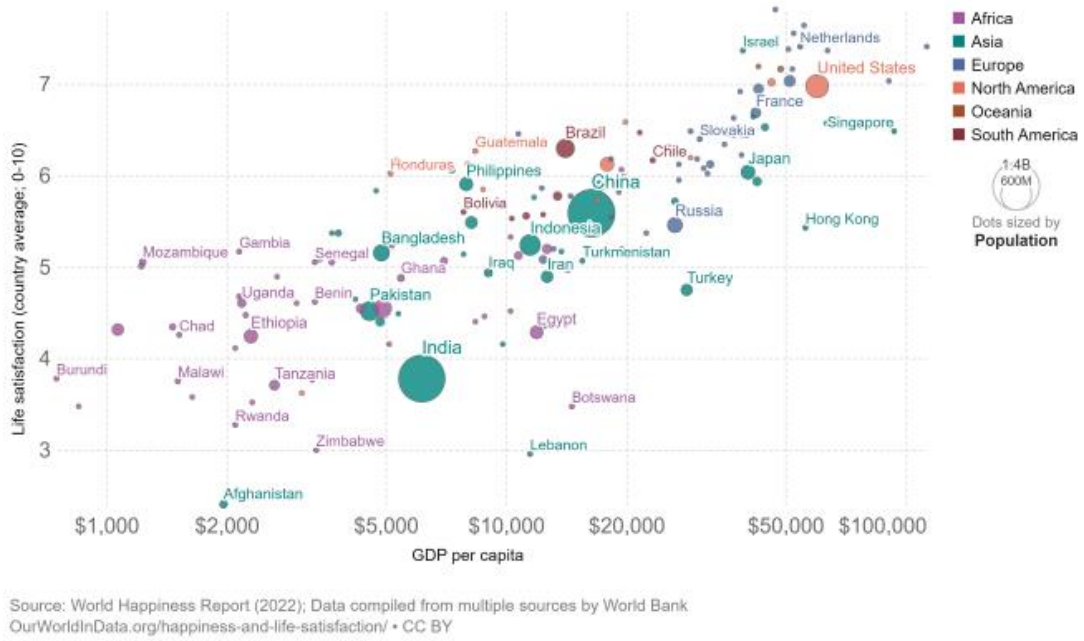
2008 küresel kriz yılı ve 2011 yılları hariç 2017 yılına kadar bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak görüldüğü üzere siyasi faktörlerin ve diğer ekonomik gelişmelerin de etkisiyle 2016 yılından itibaren artışa geçmiş ve yıllardır Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olmaya devam etmiştir.

5.3. Kişi Başına Gelir ve Mutluluk Düzeyi

Gelir kısmında ise; gelir artışı ve mutluluk arasındaki ilişki, ekonomi alanında geniş bir şekilde incelenen bir konudur. Genel olarak, insanların mutlu olmalarının gelir seviyelerine bağlı olduğu düşünülür. Ancak, son yıllarda yapılan çalışmalar, insanların mutluluğunun sadece gelir seviyesine bağlı olmadığını, aynı zamanda sahip oldukları diğer faktörlerin de mutluluk düzeylerini etkilediğini ortaya koymuştur. Örneğin, sağlıklı bir yaşam tarzı, iyi bir iş-yaşam dengesi, sosyal bağlar ve çevre gibi faktörler insanların mutlu olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, gelir artışı ile mutluluk arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşıktır (Headey et al., 2008).Mevcut araştırmalar, ülkeler arasında gelir ve mutluluğun birbiriyle ilişkili olduğunu ancak etkilerin küçük ve azalmakta olduğunu göstermektedir. Bu bir yandan ülkeler arasında rapor edilen mutluluk farklılıklarını açıklamada diğer faktörlerin de önemli olabileceğini ve diğer faktörlerle birlikte değerlendirme yapıldığında ilişkinin daha fazla olabileceğini göstermektedir.

Gelir ve mutluluk ilişkisini ülkeler bazında değerlendirecek olursak da herhangi bir zamanda dünyanın her yerinden alınan mutluluk raporları karşılaştırsak, daha yüksek ortalama milli gelire sahip ülkelerin ortalama yaşam memnuniyeti puanlarının daha yüksek olduğunu gözlemleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, daha zengin ülkelerdeki bireyler, daha fakir ülkelerdeki insanlardan daha fazla mutluluk ve yaşam memnuniyeti bildirme durumundadırlar. Dünya ülkeleri arasında gelir ve mutluluk ya da yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi açıklamak için; 2020 yılına ait olan yıllar içinde de bir çalışma yapılmış ve aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır.

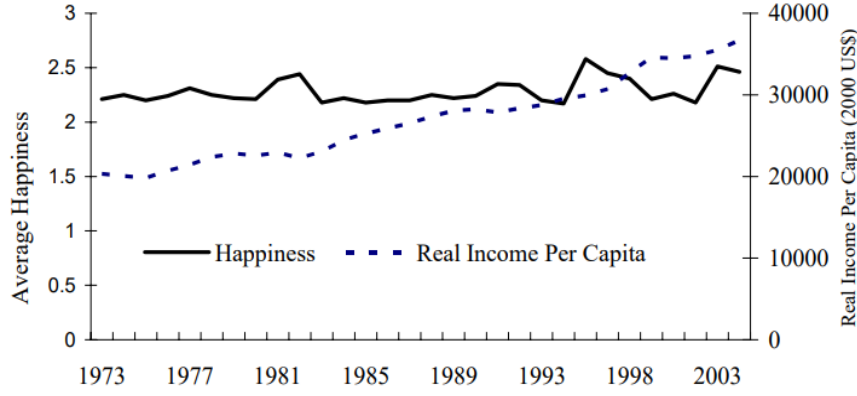
Grafik 5.4. Gelir ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi (Ülkeler)

Grafikten de görüleceği üzere kişi başına düşen milli gelir arttıkça yaşam memnuniyeti seviyesinin de arttığı gözlemlenmektedir (<https://ourworldindata.org/>).

Yine ABD’de 1973-2004 yılları arasında kişi başına düşen gelir ile mutluluk arasında ilişki araştırılmıştır ve kişi başına düşen gelirin belirgin bir şekilde artış göstermesine rağmen mutluluk seviyesi yataya yakın bir seyir izlemiştir. 1973 yılından itibaren gelişen ve milli gelirini arttıran Amerika Birleşik Devletleri bütün bu gelişmelere rağmen mutluluk ortalaması değerlerinde hatırı sayılır artışlarda bulunamamıştır. Bunların başlıca sebepleri yukarıda bahsedildiği gibi bireylerin yaşam standartlarını geliştirme istekleri devam etse de memnuniyet seviyelerinin sabit kalabileceği görüşünden kaynaklanabilmektedir. Bu da mutluluk ölçümleri ya da anketleri yapılırken bireyi ya da toplumu ilgilendiren diğer faktörlerin insanların mutluluğunu olumsuz da etkileyebilecek şekilde değişkenlik gösterebildiğini açıklamaktadır.

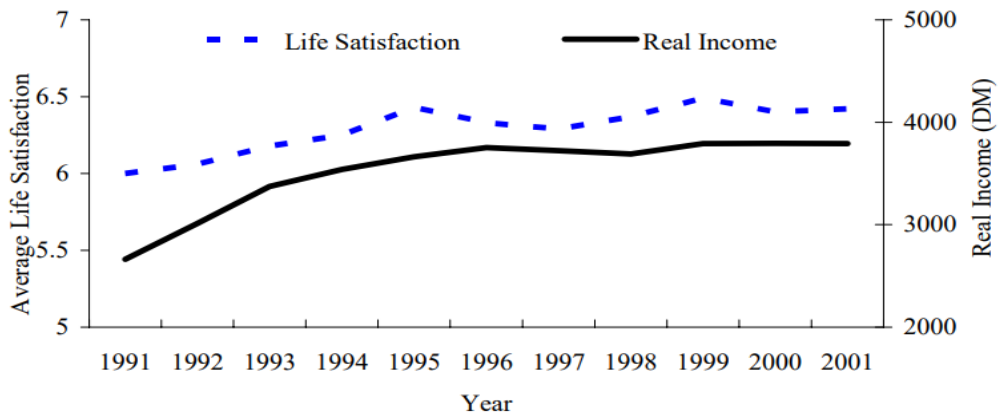
Grafik 5.5. Happiness and Real Income Per Capita

Kaynak: Andrew Clark, Paul Frijters ve Micheal Shields (2007); “Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles,”

Almanya’da yapılan çalışmalar sonucunda da yine gelir ve mutluluk ilişkisi değerlendirmeye alınmış ve 1991 yılları ile 2001 yılları arasında ortaya çıkarılan değerlendirme sonucu aşağıda grafikte belirtilmiştir. Kesin ve genel bir yorum yapılmamakla birlikte kişi başına düşen gelir artıyor olsa bile mutluluk seviyelerinin aynı şekilde sürekli arttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Özellikle 1993-1998 yılları arasında artan kişi başına düşen gelir ile mutluluk seviyelerinin arttığı görülmektedir.

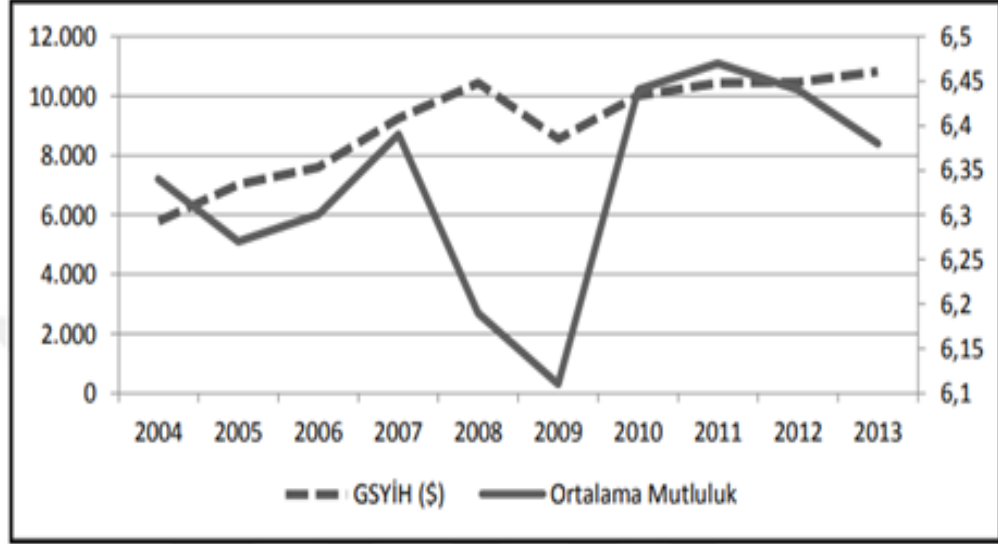
Grafik 5.6. Life Satisfaction and Real Income

Kaynak: Andrew Clark, Paul Frijters ve Micheal Shields (2007)

Türkiye'nin de 2004 ile 2013 yılları arasındaki gelir ve mutluluk ilişkisi aşağıdaki gibidir.

Grafik 5.7. Türkiye’de Ortalama Mutluluk ve GSYİH (2004-2013)

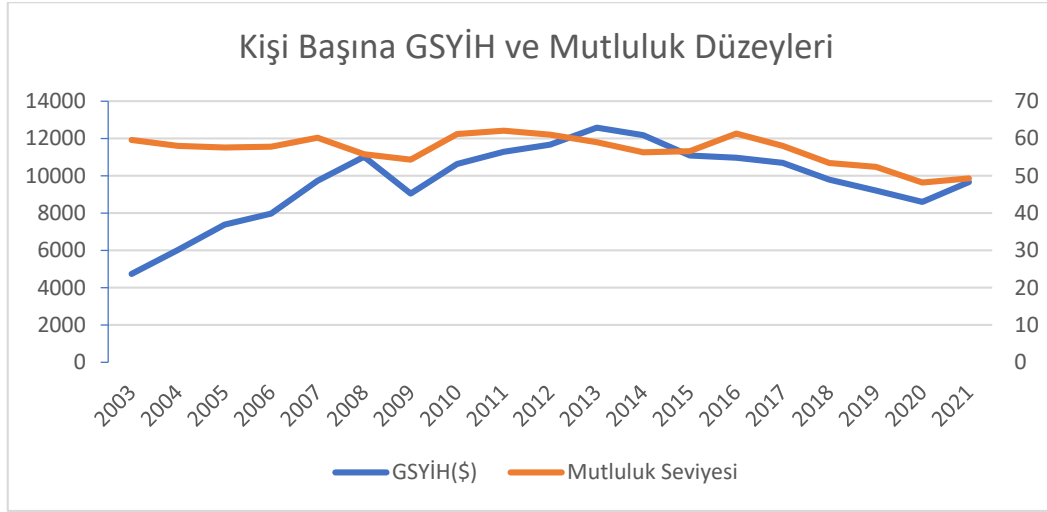

Kaynak: (Şık, 2016)

Grafikte GSYİH oranı 2003 yılından 2007 yılına kadar artış eğilimindeyken, 2008 yılında yaşanan küresel kriz sebebiyle, 2008 ve 2009 yıllarında düşüş yaşanmıştır. Türkiye açıdan değerlendirdiğimizde krizle birlikte düşen GSYİH ortalama mutluluk değerlerinde büyük ölçüde bir düşüşe sebep olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken diğer nokta ise, GSYİH değeri 11 yıl içerisinde gözle görülür bir şekilde yükselirken, ortalama mutluluk değerlerinin hep aynı seviyeler aralığında gidip gelmesidir. Böyle bir değerlendirmede gelir ile mutluluk arasında büyük ve kesin bir korelasyon olduğundan bahsetmek mümkün olmamaktadır (Şık, 2016).

Mutluluk seviyesi veya yaşam memnuniyetini belirleyen faktörler değerlendirildiğinde GSYİH da önemli bir etkidir. Aynı yıllar içerisinde Türkiye’de gerçekleşen GSYİH değerleri TL ve döviz cinsinden aşağıdaki grafikte mevcuttur.

Grafik 5.8. Türkiye’de GSYİH ve Mutluluk Düzeyleri (2001-2020)

Kaynak: TÜİK

Görüldüğü üzere yine 2002 yılından itibaren GSYİH değerlerinde gözle görülür bir değişim olsa da dolar bazlı düşünüldüğünde; gerçekleşen kur etkisiyle birlikte 2013 ve 2014 yıllarından itibaren reel bir büyüme gerçekleşmediği hatta düşüş görülmektedir. Mutluluk seviyesi ile karşılaştırıldığında ise Türkiye özelinde kişi başına düşen gelir ile mutluluk seviyelerinin paralellik gösterdiği özellikle 2015 yılı sonrası için söylenebilir. Tek başına bu iki faktör düşünüldüğüne; 2015 yılından itibaren azalan kişi başına düşen gelir ile birlikte genel mutluluk seviyesinde de aynı şekilde düşüş gözlemlenmektedir.

5.4. İşsizlik ve Mutluluk Düzeyi

İşsizlik, bir ekonomide önemli bir sosyal ve ekonomik sorundur. Türkiye’de işsizlik oranı yüksek ve özellikle gençler arasında işsizlik oranı çok daha yüksek seviyelerdedir. İşsizlik, insanların günlük yaşamlarını olumsuz etkileyebilir ve geleceklerine dair endişe yaratabilir. İşsizlik, insanların mutluluk seviyelerini azaltabilir ve dolayısıyla ekonomik büyüme, iş yaratma ve işsizlik oranlarının düşürülmesi gibi politikalar, mutluluğu arttırmaya yardımcı olabilir.

İşsizlik, yaşamdan memnuniyet ve mutluluk ile karşılaştırılırken; diğer ekonomik faktörlerde olduğu gibi kesin belirli olmayan sonuçların yerine kesin ve tek bir sonuç ortaya koymaktadır. Bir bireyin işsiz olması ve isteklerini yerine getirememesi ya da umudunu kesmesi bakımından mutluluk kavramını olumsuz etkileyen bir durumdur.

Ancak burada da üzerinde durulan konunun bireysel işsizlik değil toplumda yaşanan işsizliğin toplumsal mutluluğa olan etkisidir.

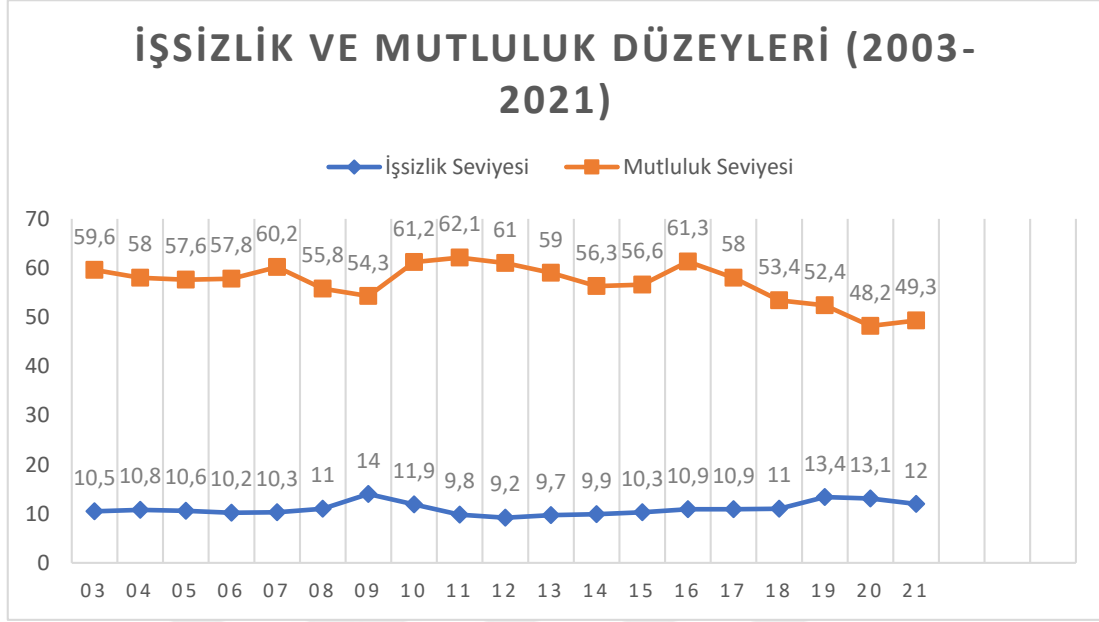
İşsizlik, tüm dünyada mevcut olan bir sorundur (Uyar Bozdağlıoğlu, 2008; Güney, 2010). İşsiz kalan bireylerin aile ve çevre davranışlarının negatifleştiğini ve toplumsal baskı altında oldukları görülmektedir (Yüksel, 2005). Bu durum, kişilerin ruhsal olarak etkilenme düzeyini arttırmaktadır. İşsizliğin süresiyle bireylerin ruhsal olarak etkilenme düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Ayrıca, iş kaybı kaygısı da ruhsal sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin, depresyon, intihar düşüncesi ve umutsuzluk gibi. İşsizlik, ayrıca bireyin kişiliğini, yaşam memnuniyetini ve benlik saygısını olumsuz yönde etkileyebilir. Uzun süreli işsizlik, kısa süreli işsizliğe göre daha fazla ruh sağlığını negatif yönde etkilemektedir (Dzuka ve Dalbert, 2002).

Bireylerin işsiz kalmak ya da çalışmaları durumu, yaşam memnuniyetlerini de etkileyebilir. Yaşam memnuniyeti, kişinin hayatının kalitesini tam olarak değerlendirmesi ve elde ettiği olumlu sonucudur (Diener, Oishi ve Lucas, 2003).

Yaşam memnuniyetini yaşam döngüsü boyunca üst seviyeye çıkarmak isteyen bireyin, bunları gerçekleştirebilmek için yukarıda da bahsedildiği üzere belirli imkanlara ihtiyacı vardır. Eğer işsizlik durumu söz konusu ise de bu faktörlere sahip değildir ve isteklerini gerçekleştirmekte zorlanır.

Yaşam memnuniyeti ve işsizlik arasındaki ilişki düşünüldüğünde de, işsizlik, bireyin iş arama durumunda olduğu ve iş bulamadığı durumdur. İşsizlik oranı, bir ülkenin ekonomik durumunu yansıtmaktadır. İşsiz olan bireyler, finansal sıkıntılar yaşayabilir ve bu da yaşam memnuniyetini düşürebilir. Aynı zamanda işsiz olan bireyler, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Örneğin, işsiz olan bireyler, kendilerine değer verilmediğini düşünebilirler ve bu, kişiliklerine zarar verebilir. İşsiz olan bireyler, sosyal aktivitelerinden ve sosyal ilişkilerinden mahrum kalabilirler ve bu da yaşam memnuniyetini azaltabilir. Bu nedenle, işsizlik yaşam memnuniyeti üzerinde negatif bir etkiye sahip olabilir. Türkiye’de de ekonomik faktör ve mutluluk seviyeleri bağlantısı düşünüldüğünde işsizlik büyük bir etkiye sahiptir.

Grafik 5.9. İşsizlik ve Mutluluk Düzeyleri (2003-2021)

Kaynak: TÜİK

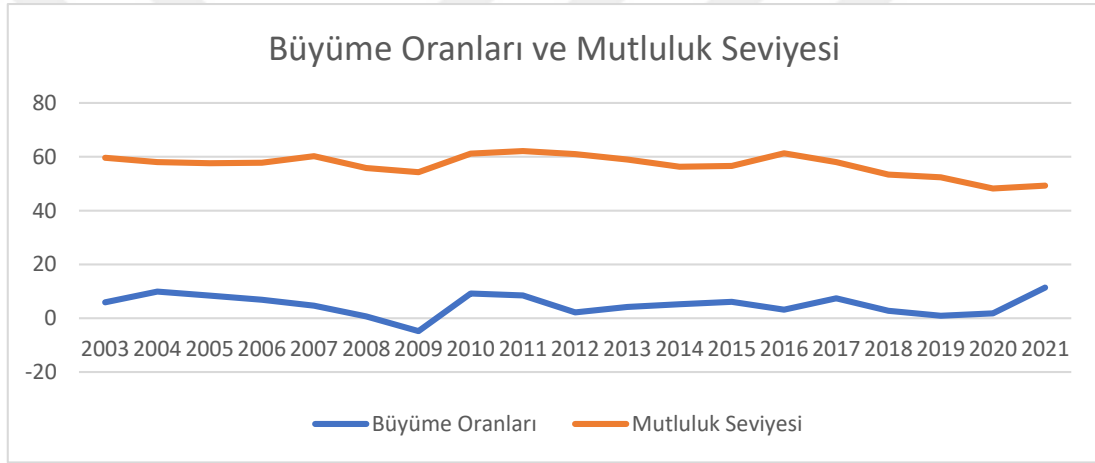
2000-2021 yılları arası işsizlik rakamları tablodaki gibidir. 2022 yılı için ise 10 Ocak 2023 tarihinde açıklanan işgücü istatistiklerine göre işsizlik oranı 2022 yılı Kasım ayında yüzde 9,9 seviyesinde gerçekleşti.

İşsizlik oranlarındaki artış, insanların gelir elde etme imkanlarını sınırlar. İşsiz kalan insanlar, maddi sıkıntılar yaşarlar ve bu durum onların mutluluk seviyelerini olumsuz yönde etkiler. Ayrıca, işsizlik oranlarındaki artış, insanların gelecek kaygıları yaşamasına ve umutsuzluğa kapılmalarına neden olabilir. Grafikten de görüleceği üzere işsizlik rakamlarının yükseldiği dönemlerde mutluluk seviyelerinin düştüğü gözlemlenmektedir. Özellikle 2019 ve 2020 yıllarında görülen yüksek işsizlik oranları, mutluluk seviyelerinin de belirgin düşüş yaşadığı yıllar olarak görülmektedir. 2003 yılından 2007 yılına kadar aynı oranlarda görülen işsizlik seviyesi ile birlikte mutluluk düzeylerinin de aynı düzeyde sabite yakına şekilde gittiği gözlemlenmektedir. 2008 küresel kriz ile de birlikte artan işsizlik oranları yine 2009-2010 yıllarında mutluluk seviyelerinin düşüş yaşadığı yıllar olarak grafikte görülmektedir.

5.5. Ekonomik Büyüme ve Mutluluk

2003-2021 yılları arasında Türkiye'nin büyüme oranları genel olarak dalgalı bir seyir izledi. 2003-2008 yılları arasında Türkiye'nin ortalama büyüme oranı %7, 2 idi. Ancak 2008-2009 küresel finansal kriz döneminde büyüme oranı sert bir düşüş yaşayarak %0, 7'ye kadar geriledi. Kriz sonrası toparlanma sürecinde ise Türkiye ekonomisi yeniden hızlanarak büyüme oranı 2011 yılında %8, 8'e kadar yükseldi. Sonraki yıllarda ise büyüme oranları yine dalgalı bir seyir izledi ve 2020 yılında COVID-19 pandemisi nedeniyle %1.8 seviyesine geriledi. (TÜİK)

Grafik 5.10. Büyüme oranı mutluluk seviyesi

Kaynak: TÜİK

Büyümenin yavaşlaması da insanların hayat kalitesini düşürür. Ekonomik büyüme, genellikle yeni iş imkanları, artan gelirler ve daha iyi yaşam koşulları ile sonuçlanır. Ancak, büyümenin yavaşlaması, bu avantajları da azaltır ve insanların yaşam standartlarının düşmesine neden olabilir. Grafikte 5.9'da da görüldüğü üzere büyüme oranlarının düştüğü dönemlerde insanların yaşam memnuniyetlerinin de düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle 2009 yılından itibaren görülen büyüme ile birlikte mutluluk seviyesinde de yine 2009 yılında büyük bir artış yaşandığı görülmektedir. 2016 yılından itibaren yaşanan ekonomik büyümedeki düşüş, yine mutluluk seviyelerinin büyümedeki yaşanan düşüş ile paralel bir şekilde azaldığı görülmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomi bilimi, insanların refahını ve mutluluğunu iyileştirmek için çalışır. Bu amaçla, uygulanan ekonomi politikalarının yaşam memnuniyetine ve genel mutluluk düzeyine olumlu yönde etki etmesi önemlidir.

Bu çalışmada yaşam memnuniyeti ve genel mutluluk düzeyine etkisi olan ekonomik göstergelerden “enflasyon oranı”, “kişi başına gelir”, “işsizlik oranı”, “büyüme oranı” seçilmiş ve 2002-2021 dönemi için bu göstergelerin genel mutluluk düzeyi ile ilişkileri grafiksel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Ekonomik faktörlerin insanların yaşam memnuniyetlerini etkilemesi çerçevesinde bir değerlendirme yapılacak olursa; işsizlik oranları, ekonominin sağlığı hakkında önemli bir gösterge olarak kabul edilir. İşsizlik oranlarındaki artış, insanların hayatlarında önemli bir değişikliğe neden olabilir. İşsiz kalan insanlar, maddi sıkıntılar yaşayabilirler ve bu durum, onların mutluluk seviyelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca, işsizlik oranlarındaki artış, insanların sosyal statüsünde bir düşüş yaşamasına da neden olabilir. İşsizlik, kişinin öz saygısını, kendine güvenini ve motivasyonunu da etkileyebilir. Bu nedenle, işsizlik oranlarındaki artışın, insanların mutluluk seviyelerini olumsuz etkilemesi oldukça anlaşılabilir bir durumdur.

Büyüme oranları, ekonominin genel sağlığı hakkında bilgi verir. Ekonomik büyüme, genellikle yeni iş imkanları, artan gelirler ve daha iyi yaşam koşulları ile sonuçlanır. Ancak, ekonomik büyümenin yavaşlaması, bu avantajları da azaltır ve insanların yaşam standartlarının düşmesine neden olabilir. İnsanlar, daha az iş imkanı ve gelir ile karşı karşıya kalabilirler ve bu durum da mutluluk seviyelerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Kişi başına düşen milli gelir, insanların refah seviyesinin bir göstergesidir. Bu nedenle, kişi başına düşen milli gelirin düşmesi, insanların refah seviyelerinin de düşmesine neden olabilir. Daha az geliri olan insanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanabilirler ve bu da mutsuz olmalarına neden olabilir.

Enflasyon, alım gücünü azaltır ve insanların harcama gücünü sınırlar. Enflasyon oranlarındaki artış, insanların maddi sıkıntılar yaşamasına ve mutsuz olmalarına neden

olabilir. Özellikle, temel ihtiyaçların fiyatlarının artması, insanların günlük hayatını daha da zorlaştırabilir.

Sonuç olarak, işsizlik oranlarındaki artış, büyümenin yavaşlaması, kişi başına düşen milli gelirin düşmesi ve enflasyon oranlarındaki artış gibi ekonomik faktörler, insanların mutluluk seviyelerinin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle, ekonomik istikrarın sağlanması ve insanların refah seviyelerinin yükseltilmesi, insanların mutluluk seviyelerinin artması için oldukça önemlidir.

Türkiye'de mutluluk duygusu üzerine yapılan araştırmalar, cinsiyet, evlilik durumu ve eğitim gibi sosyodemografik faktörlerin mutluluk duygusu üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Kadınlar ve erkekler arasında "mutlu", "orta mutlu", "mutsuz" ve "ok mutsuz" duygusu bakımından farklılıklar görülürken, evli olanların bekar olanlara göre daha mutlu olduğu belirlenmiştir. Eğitim seviyesinin de mutluluk algısı üzerinde önemli bir faktör olduğu analitik olarak söylenebilir. Yüksekokul mezunları, ilkokul ve ortaokul mezunlarına oranla daha mutlu iken, ilköğretim üstü eğitim alanlarının özellikle üçüncü derece eğitim alanlarının yüksek memnuniyet duydukları sonucuna varılmıştır.

Grafikleri ve karşılaştırmaları değerler üzerinden yapılmaya çalışıldığında; 2002-2008 yılları arasında Türkiye'de yaşanan düşük enflasyon oranları, genel mutluluk düzeylerinin artmasına olumlu bir etki yapmıştır. Bu dönemde ekonomik istikrarın sağlanması, işsizlik oranlarının azalması ve tüketicisi güveninin artması gibi faktörler, insanların geleceklerine daha umutlu bakmalarına sebep olmuştur. Bu olumlu havanın yansımaları, genel mutluluk düzeylerinin artması şeklinde kendini göstermiştir. Ancak 2012 yılından itibaren Türkiye'de enflasyon seviyelerinin artması, ekonomik belirsizliğin artması ve işsizlik oranlarının yükselmesi gibi faktörler, insanların geleceğe dair endişelerinin artmasına sebep olmuştur. Bu durum, genel mutluluk düzeylerinin düşüş eğiliminde olmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Türkiye'de enflasyon seviyelerinin düşük tutulması ve ekonomik istikrarın sürdürülmesi, insanların geleceğe dair umutlarını korumaları ve mutlu bir yaşam sürdürmeleri açısından önemlidir. 2002 yılından 2016 yılına kadar düşmekte ve belli bir süre yatay seyretmektedir. Yaşam memnuniyeti seviyeleri ile bir değerlendirme yapılacak olursa enflasyon seviyesi ile belirlenen yaşam memnuniyeti seviyeleri aslında paralellik gösteriyor diyebiliriz. Türkiye'de günümüzde de büyük bir problem olan enflasyon, diğer bütün etkenler dışarda bırakılarak tek bir olgu

olarak yaşam memnuniyeti seviyesi ile değerlendirildiğinde aynı yönde ilişki olduğu görülmektedir. Daha net bir veri olarak 2016 yılından itibaren artan enflasyon değerleri 2016 yılından itibaren tekrar tek haneli rakamlara düşmediği gözlemlenmektedir. Aynı şekilde mutluluk seviyeleri ile karşılaştırıldığında grafik 5.3'te mavi ile gösterilen 'mutlu' seviyesinin 2016 yılından itibaren hafif yatay olmakla birlikte düşüş eğilimi görülmektedir. 'Mutlu' olarak belirten bireylerin daha çok orta seviyeye kaydığı düşünülebilecek olsa da belirtilen yıl olan 2016 yılından itibaren enflasyon oranlarının, insanların mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi görülmektedir.

Türkiye'de GSYİH değerleri TL bazlı olarak sürekli artsa da, dolar bazlı hesaplamalarında belirli bir yıldan sonra düşüş gözlemlenmektedir. Bu durum, ülkedeki siyasi ve ekonomik koşulların değişkenliği ve döviz kuru hareketlerinin etkisiyle açıklanabilir. Bu nedenle, kişi başına düşen gelir ile mutluluk düzeyi arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, 2015-2016 yıllarından sonra gelirin TL bazlı olarak artmasına rağmen, dolar bazlı olarak düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. Bu da yaşam memnuniyeti seviyelerinde belirgin bir kaymaya neden olmuştur. Sonuç olarak, kişi başına düşen gelir ile mutluluk düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmekle birlikte, bu ilişkiyi etkileyen diğer değişkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de de işsizlik ve yaşam memnuniyeti değerlerine bakıldığında, 2008 yılında yaşanan küresel kriz etkisiyle hızlı yükselen bir işsizlik oranı görülürken, genel mutluluk düzeylerinde de orta ve mutsuz seviyelerine kayma görülmektedir. Diğer bütün faktörler dışarıda tutulsa da yine 2010'lu yıllar itibariyle işsizlik seviyelerinde artmalar görülmekte ve yaşam memnuniyeti anketlerinde de belirgin bir etki görülmektedir. Türkiye'de işsizlik, ekonomik ve sosyal bir sorun olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de işsizlik oranları, son yıllarda artmıştır ve işsizliğin önemli bir sosyal sorun haline geldiği görülmektedir. İşsizliğin yaygın olması, bireylerin yaşam memnuniyetini de olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle uzun süreli işsizlik durumunda, bireylerin yaşam memnuniyeti düşebilir. Ayrıca işsizliğin yaygın olması, bireylerin kişiliğini, benlik saygısını ve sosyal ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durumlar da gerçekleşen diğer olumsuz ekonomik faktörlerle birlikte yaşam memnuniyeti anketlerinde belirgin bir etki göstermektedir.

Sonuç olarak, mutluluk seviyelerinin belirlenmesinde ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ve psikolojik faktörler de önemlidir. İşsizlik oranlarındaki artış, büyümenin yavaşlaması, kişi başına düşen milli gelirin düşmesi ve enflasyon oranlarındaki artış gibi ekonomik faktörler, insanların mutluluk seviyelerinin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle, ekonomik istikrarın yanı sıra toplumsal uyum ve dayanışmanın sağlanması ve kişilerin psikolojik ihtiyaçlarının da karşılanması, insanların mutluluk seviyelerinin artırılması için oldukça önemlidir.

Yapılan istatistik analizleri, mutluluk algısının ülkenin genel yaşam koşulları, makroekonomik büyüklükler, gelir adaletsizliği, bireysel gelir, cinsiyet, eğitim seviyesi, yaş, sağlık durumu, medeni durum ve benzeri sosyo-ekonomik şartların tek tek veya kolektif etkileri altında olduğunu göstermektedir.

Makroekonomik politikalar bazında düşünüldüğünde toplumların, devletlerin işsizliğin ağır maliyetlerini yaşamamak adına bu yönde adımlar atması gerektiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de enflasyon, gelir ve işsizlik gibi ekonomik kavramlar, insanların mutluluk seviyeleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Bu nedenle, ekonomik politikaların mutluluğu arttırmaya odaklanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, Türkiye'de hükümetlerin, ekonomik kararları ve politikaları belirlerken mutluluk ekonomisi ve davranışsal ekonomi yaklaşımlarını da dikkate almaları gerektiğini gösterebilir. Bu yaklaşımlar, ekonomik büyümeyi artırmak yerine, insanların yaşam kalitesi ve mutluluğunu artırmayı hedefleyen politikaların geliştirilmesine yardımcı olabilir.

7. KAYNAKLAR

- Ahuvia, A.C. (2017). Consumption, Income and Happiness. In A. Lewis (Ed.), The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour. Cambridge University Press.
- Akyıldız, . P. (2008). TARTIŞILAN BOYUTLARIYLA “HOMO ECONOMICUS” . Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 13 (2) , 29-40 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20833/223182>
- Alan, S. (2021). Mutluluk Ekonomisi: Bolu İli Alan Çalışması. (Unpublished master's thesis). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Anderson, L.R., Mellor, J.M., & Milyo, J. (2006). Induced heterogeneity in trust experiments. *Experimental Economics*, 9, 223-235.
- Angner, E. ve Loewenstein, G. (2007). Behavioral Economics, Handbook of the Philosophy of Science: Philosophy of Economics, Vol 13, (January 2007)
- Angner, E. ve Loewenstein, G. (2007). Behavioral Economics, Philosophy of Economics, Vol.13, s.642-643.
- Aristoteles, Nikomakhos’a Etik,1997 (Çev. S. Babür, Ayraç Yayınları, Ankara), s.240.
- Ashraf, R., Höhne, R., Luft, S., Regele, L. W., Münkler, H., Meier-Walser, R. C., ... & Kromka, F. (2005). "POLITISCHE STUDIEN", s. 409.
- Boehm, J. K., Winning, A., Segerstrom, S., & Kubzansky, L. D. (2015). "Variability modifies life satisfaction’s association with mortality risk in older adults." *Psychological Science*, 26 (7), 1063-1070.
- Brunner, Karl ve Allan H. Meltzer. (1988) "Money and Credit in the Monetary Transmission Process, " *American Economic Review*.
- Bruno S. Frey, Alois Stutzer, "Maximizing Happiness?" *German Economics*, 2000, Cilt:45 (30), 323-346, s.331.

- Camerer, C. F., & Loewenstein, G. (2003). Behavioral Economics: Past, Present, Future.
- Candan, E. ve Hanedar, A.Ö. (2005). “İktisat Neden Bir Kapalı Kutudur? Hâkim İktisadın Değer Yargısı-Sınama İlişkisi”, Gazi Üniversitesi İİBF Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi (IV), Ankara, Ekim 2005.
- Casas, A., Repiso, R., & Ortega, J. L. (2007). Las emociones en la toma de decisiones en economía: ¿Debemos seguir la tradición de la racionalidad perfecta? [Emotions in decision-making in economics: Should we follow the tradition of perfect rationality?]. *Psicología Política*, 34, 39-56.
- CHEN, H. (2015). An Analysis of Bhutan’s Gross National Happiness. Seven Pillars Institute Moral Cents.
- Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1994). Unhappiness and Unemployment. *The Economic Journal*, 104 (424), 648-659.
- Clark, A., Frijters, P., & Shields, M. (2007). Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles.
- Coyle, D. (2007). The soulful science: What economists really do and why it matters. Princeton University Press.
- Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2005). Partisan social happiness. *The Review of Economic Studies*, 72 (2), 367-393.
- Di Tella, R., MacCulloch, R. J., & Oswald, A. J. (2001). Preferences over inflation and unemployment: Evidence from surveys of happiness. *The American Economic Review*, 91 (1), 335-341.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49 (1), 71-75.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology*, 54 (1), 403-425.

- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective wellbeing: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125 (2), 276-302.
- Dzuka, J., & Dalbert, C. (2002). Mental health and personality of Slovak unemployed adolescents: The impact of belief in a just world. *Journal of Adolescence*, 25 (1), 63-77.
- Earl, P. E. (2005). *Economics and Psychology in the Twenty-First Century*
- Easterlin, R. A. (2001). *Income and Happiness: Towards a Unified Theory*
- Ellsberg, D. (1961). Risk, Ambiguity and the Savage Axioms, *Quarterly Journal of Economics*
- Eser, Y. ve Toigonbaeva, D. (2011). “Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak Davranışsal İktisat”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, 6 (1), 287-321.
- Frey, B.S. ve Stutzer, A. (2000). *Happiness, Economy and Institutions*.
- Frey, B.S. ve Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics How the Economy and Institutions Affect Well-Being*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Gilbert, D. (2009). *Stumbling on Happiness*. New York: Vintage Books.
- Gül, E. (2017). *Tasarruflar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Grupları Örneği ile İncelenmesi*.
- Headey, B., Muffels, R., & Wooden, M. (2008). Money Does not Buy Happiness: Or Does It? A Reassessment Based on the Combined Effects of Wealth, Income and Consumption.
- Helliwell, J. (2001). A chapter in *The Review of Economic Performance and Social Progress*.
- Hinks, T. & Gruen, C. (2007). *Social Indicators Research*.
- Kahyaoğlu, O. (2008). Yaşam memnuniyeti ve yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler ile ekonometrik uygulama: Türkiye örneği.

- Kanev, D., & Terziev, V. (2017). Behavioral Economics: Development, Condition and Perspectives.
- Kazgan, G. (2014). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi.
- Kenny, C. (1999). Does Growth Cause Happiness, or Does Happiness Cause Growth?
- Kırmızıaltın, E. (2017). İktisat ve Rasyonalite: K. Marx, WS Jevons ve TB Veblen’de Rasyonalite, İnsan, Teori.
- Konya, S., 2017, Davranışsal İktisat Ekseninde İktisatta Psikolojik Arka Plan
- Kumbaracıbaşı, O. (1974). Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi (2. Baskı). San Matbaası.
- Lechman, E. (2009). Okun's Misery Index as an Alternative Poverty Assessment Tool: Recent Estimations for European Countries
- Opfinger, M. (2016). The Easterlin Paradox Worldwide
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale
- Salinas-Jiménez, M. P., & Salinas-Jiménez, J. (2011). Economics and happiness: a review of the literature and applications. Journal of Economic Surveys, 25 (5), 808-45.
- Servet, O. (2017). Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi. Akdeniz İİBF Dergisi.
- TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2021
- Türk Dil Kurumu Sözlük
- Veenhoven, R. (1996). The Study of Life Satisfaction. In W. E. Saris, R. Veenhoven, A. C. Scherpenzeel, & B. Bunting (Eds.), A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe (pp. 11-48).
- Veenhoven, R., & Hagerty, M. (2006). Rising Happiness in Nations 1946-2004: A Reply to Easterlin. Social Indicators Research.

Winkelmann, L. (1998). Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data.

World Happiness Report

Yılmaz, E., & Dost, M. T. (2016). Polislerin Kişilerarası Problem Çözme Becerileri ile Öfke ve Öfke İfade Tarzları. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 6 (46), 15-34.

Yılmaz, F. (2009). Rasyonalite/ İktisat Özelinde Bir Tartışma. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

